

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

De bortglömda syskonen

En studie om biologiska syskon till familjehemsplacerade barn

SW2227, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Masternivå, Second Cycle, VT 2015
Författare: Dana Fouladi
Handledare: Anita Kihlström och Bengt E. Carlsson

Abstract

Titel De bortglömda syskonen: En studie om biologiska syskon till familjehemsplacerade barn

Författare Dana Fouladi

Nyckelord biologiska syskon, familjehemsplacering, separation, bearbetning

Den här studien avser att undersöka hur syskon upplever att skiljas från sina biologiska syskon som placerats i familjehem. Informanterna har förblivit i ursprungsfamiljen och delar inte upplevelsen av att ha blivit placerade. Frågeställningarna innefattar informanternas bilder av den ursprungliga familjestrukturen, hur de beskriver uppbrottet, hur de tolkar och hanterar situationen samt hur de upplever relationen till de placerade syskonen idag. Kvalitativa, ostrukturerade, intervjuer har genomförts och därefter tolkats med hjälp av symbolisk interaktionism, anknytningsteori, systemteori samt copingteori. Resultatet visar att det skett en förskjutning av ansvar; föräldrarna har delvis gett upp sitt ansvar till barnen eftersom de själva inte har haft förmåga att bära det ansvaret. Med utgångspunkt i det har de äldre syskonen tagit över ansvaret medan de yngre syskonen har tagit ett steg tillbaka och blivit omhändertagna av de äldre syskonen. Separationen, som ett resultat av familjehemsplaceringen, upplevs som både positiv och negativ. Å ena sidan beskrivs en känsla av lättnad, å andra sidan en känsla av skuld för att de inte kunnat finnas tillhands för syskonen. Gemensamt för de kvarvarande syskonen är att de försöker göra situationen begriplig för sig själva genom att se på sina egna såväl som sin omgivnings roller. Däri ligger en frustration kring de roller som de tillskrivits då de inser att dessa roller är svåra att bryta sig ur. Viktigt i bearbetandet har varit betydelsefulla personer i deras omgivning som hjälpt och stöttat dem i att kunna hantera sina tidigare omständigheter såväl som separationen från syskonen vilket har hjälpt dem att kunna gå vidare. Relationen idag beskrivs som annorlunda, men på många sätt starkare och däri identifieras de kvarvarande syskonens egna drivkrafter i att bevara kontakten med sina biologiska syskon oavsett deras tidigare omständigheter.

Abstract

Title The forgotten siblings: A study on biological siblings to children placed in foster care

Author Dana Fouladi

Keywords biological siblings, foster care, separation, processing

This thesis aims to study how siblings experience to be separated from their biological siblings as a result of placement in foster care. The interviewed siblings have remained with the biological family and thus do not share the experience of being placed in foster care. The research questions include the interviewed siblings' images of the original family structure, how they describe the separation, how they interpret and deal with the situation and how they experience the relationship with their biological siblings today. Qualitative, open-ended, interviews have been made and thereafter been interpreted through symbolic interactionism, attachment theory, system theory and coping theory. The results show a shift in responsibility; the responsibility originally held by the parents has been placed upon the children since the parents have been unable to hold that responsibility. Through those circumstances, the older siblings have taken over the responsibility whereas the younger siblings have taken a step back and been cared for by the older siblings. The separation, as a result of a sibling's placement in foster care, is described to be positive as well as negative. On one hand there is a sense of relief to be freed from the responsibility, on the other hand a sense of guilt for not being able to completely be there for their siblings. What the interviewed siblings have in common is that they try to understand their situation by looking at their own as well as their surrounding's roles. There also lies a frustration in the fact that these roles are difficult to break free from. What is of importance in processing their experiences is the presence of significant people who has helped them and provided them with support so they have been able to move on from previous circumstances and the separation from their biological siblings. When they describe their relationship to their siblings today, the relationship is perceived as stronger and in that lies the interviewed siblings' own driving force in keeping in touch with their biological siblings regardless of their previous circumstances.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION	1
1.1 BAKGRUND	2
1.1.1 Socialtjänstlagen	2
1.1.2 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga	2
1.1.3 Vad saknas i lagen avseende umgänge i samband med familjehemvård?	3
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.3 STUDIENS DISPOSITION	3
2. TIDIGARE FORSKNING.....	4
2.1 SYSKONRELATIONER	4
2.2 FÖRÄLDRA–BARNRELATIONER VID PLACERINGAR	6
2.3 SYSKON OCH SEPARATION	7
2.4 SYSKONPLACERINGAR OCH PSYKISK HÄLSA	8
2.5 BEHOV AV ATT PLACERAS TILLSAMMANS	9
2.6 SYSKON PLACERADE HOS FAMILJEMEDLEMMAR	10
2.7 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	11
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	11
3.1 SYMBOLISK INTERAKTIONISM	12
3.2 BARNNS ANKNYTNING	12
3.3 FAMILJEN SOM SYSTEM	13
3.3.1 Syskonskap i familjesystemet	14
3.4 COPING OCH BEMÄSTRING AV SVÅRIGHETER	15
4. METOD	16
4.1 URVAL OCH GENOMFÖRANDE AV INTERVJUERNA	17
4.1.1 Kommentar angående urvalsstorleken	19
4.2 BEARBETNING OCH TOLKNING AV DATA	19
4.3 VALIDITET OCH RELIABILITET	20
4.4 ETISKA ASPEKTER	20
5. RESULTAT OCH ANALYS.....	23
5.1 BILDER AV URSPRUNGSFAMILJEN	23
5.1.1 Anna	23
5.1.2 Marianne	24
5.1.3 Alexander	24
5.1.4 Sammanfattande analys	25
5.2 UPPBROTTET	27
5.2.1 Alexander	27
5.2.2 Anna	27
5.2.3 Marianne	28
5.2.4 Sammanfattande analys	28
5.3 TOLKNINGAR AV SITUATIONEN ÖVER TID	30
5.3.1 Marianne	30
5.3.3 Alexander	31
5.3.2 Anna	32
5.3.4 Sammanfattande analys	33
5.4 BEARBETNINGSPROCESSER	34
5.4.1 Anna	34
5.4.2 Marianne	35
5.4.3 Alexander	36
5.4.4 Sammanfattande analys	36
5.5 SYSKONENS RELATION IDAG	37
5.5.1 Alexander	37
5.5.2 Anna	38
5.5.3 Marianne	38

5.5.4 Sammanfattande analys	39
6. SLUTSATSER.....	40
6.1 ÅTERKOPPLING TILL STUDIENS SYFTE	40
6.2. REFLEKTION AV RESULTATEN: FOKUS PÅ TIDIGARE FORSKNING OCH BEHOV AV FORTSATTA STUDIER	42
REFERENSFÖRTECKNING	45

Förord

För mig har det här varit en synnerligen lång process, men trots omständigheterna har det varit en otroligt lärorik resa. Jag har lärt mig mycket om mitt ämne som på många sätt är svårt att angripa, men mitt intresse har blivit desto större. Därtill har jag lärt mig mycket om min omgivning och vikten av uppmuntran. Jag hade aldrig hade kunnat genomföra något av detta utan den uppmuntran jag fått av många i min närhet och för det är jag oerhört tacksam.

Ett enormt tack till alla informanter för att ni så frimodigt har delat med er av era unika berättelser. Tack för ert mod, för att ni har vågat delta och delat med er av era upplevelser trots att det säkert många gånger upplevts som väldigt känsligt att berätta om. Utan er hade det inte blivit någon studie och jag tror att era historier är viktiga och gör skillnad.

Tack till mina handledare som på olika sätt har stöttat och hjälpt mig att komma över mållinjen. Till mina vardagshjältar [min man och son, mina föräldrar och syskon] tack för att ni finns och ger positiv energi. Jag kan tänka mig att ni alla är lika glada som jag att den här resan nått sitt slut. Särskilt tack till Viktoria Jendmyr för administrativ hjälp, för omregistreringar och snabba svar på mina miljontals frågor, vilket har varit så betydelsefullt.

Dana Fouladi

Mars 2015

1. INTRODUKTION

Innan jag påbörjade mitt vetenskapliga arbete hade jag samtal med flera individer som uttryckte hur betydelsefulla deras syskon är för dem. Jag kunde relatera till det som sades eftersom jag själv hade växt upp med syskon och hade upplevt hur syskonband på många sätt skiljde sig åt från andra känslomässiga band. Jag studerade artiklar med fokus på syskonrelationer och blev alltmer medveten om att syskonforskningen under lång tid hade hamnat i skymundan för annan forskning som förefallit vara av större intresse inom forskningsområdet. Familjehemsforskningen är visserligen omfattande, utbredd och rik på många sätt, men syskonrelationer – i synnerhet relationer biologiska syskon emellan – har inte alls fått ta den centrala roll som exempelvis forskning som berör relationer mellan föräldrar och barn. Ribbens McCarthy och Edwards (2011) menar att syskonrelationen är ett av de första förhållanden i vilken en individ lär sig att interagera.

Relationships with sisters and brothers form one of the longest-lasting family bonds that people may experience. Ties with siblings form part of many people's lives, from their early years into older adulthood. Young children may spend as much, if not more, time with siblings, as time with their parents (Ribbens McCarthy och Edwards, 2011: 176).

Min yrkesmässiga bakgrund ligger i socialt arbete. Som socialarbetare upplever jag att vi bland annat har till uppgift att tillmötesgå utsatta personers behov och möjliggöra att deras röster blir hörda. Inom socialtjänsten, där jag själv har arbetat, men även inom andra arbetsplatser som bedriver socialt arbete, kan det ibland vara svårt att stödja en familj och dess alla behov på ett sätt som både ser till helheten och olika särintressen däri. Det kan till exempel handla om att både rekonstruera ett dysfunktionellt föräldraskap och samtidigt försöka tillgodose barnens olika omsorgsbehov. Sveriges riksdag (2009) redogör för tillämpningen av socialtjänstlagen och de svårigheter som uppstår däri i en översikt baserad på aktuell forskning. Där framgår ett antal orsaker till varför socialarbetare inte kan bemöta de aktuella behoven på ett tillfredställande sätt. Bland annat ligger det en konflikt mellan lagen och resurser som finns till förfogande vilket gör det svårt att tillmötesgå faktiska behov. Vidare beskrivs att: ”Många socialarbetare känner sig ofta tvungna att ta ekonomisk och politisk hänsyn före professionella beslut, vilket inverkar på beslut om adekvata insatser för att möta behov (Sveriges riksdag, 2009: 5).

I P1-morgon (2014) berättar Helen om hur hon separerats från sina syskon som blivit omhändertagna av socialtjänsten. Trots att lagstiftningen främjar kontakt med ursprungsfamiljen har biologiska syskon inte en lagstadgad rätt till umgänge med placerade syskon. I Helens fall visade det sig att socialtjänsten hade beslutat att hon får träffa sina syskon två gånger per år. Ett mer frekvent umgänge ansågs ha en negativ effekt då syskonen i Helens fall blev upprörda av att skiljas. Själv uttrycker hon ett behov av mer regelbunden kontakt med syskonen och hon upplever en konstant känsla av tomhet och hopplöshet ju längre tiden går utan att hon får träffa sina syskon. Hon känner också skuld över att få gå till skolan och leva vidare för då är det som att hon har glömt bort sina syskon och hon tycker inte att socialtjänsten har gjort allt de kan för att få situationen att fungera.

I samma radiosändning framgår också att det är drygt 35 procent av de barnen som är placerade i familjehem eller på institution som har umgänge med sina syskon och då endast upp till en gång var sjätte månad. En stor del av de placerade barnen är missnöjda med att träffa sina biologiska syskon så sällan och önskar att de kunde träffas oftare. Marie Sallnäs, professor vid Stockholms universitet, menar att socialvården behöver bli bättre på att bevara

kontakten mellan syskon och att det är viktigt att lyssna på syskonen själva hur de upplever att kontakten är och hur de skulle vilja att kontakten såg ut. Barnombudsmannen, Fredrik Malmberg, påtalar behovet av att förmedla kunskap till dem som kommer i kontakt med de placerade barnen. Bland annat kan det ske genom utbildning av familjehemmen och genom ett fortgående stöd till familjehemmen (P1-morgon, 2014).

I den här studien delar ett antal personer med sig av sina upplevelser av att separeras från ett biologiskt syskon i samband med att de placerats i familjehem. Utmärkande för dessa syskon är att de sällan eller i vissa fall aldrig blivit tillfrågade om hur de upplevt att se sina syskon placeras i familjehem. Skälen till att dessa syskon på olika sätt hamnat i skymundan kan bland annat ha berott på att de inte ansetts vara en del av familjens problem. Personerna har många gånger glömts bort, genom att de inte har blivit tillfrågade om sina upplevelser. Denna undersökning vill fånga upp de glömda erfarenheterna om syskonseparering så de kan nyansera förståelsen av ett komplicerat och känsligt kunskapsområde.

1.1 BAKGRUND

Enligt Socialstyrelsens siffror från år 2011 fanns 11 100 påbörjade barn och ungdomsplaceringar i heldygnsvård. Senare samma år, 1 november 2011, uppgick siffran till 18 400 placerade barn och ungdomar vilket dock omfattar både påbörjade placeringar under året såväl som pågående placeringar från tidigare år. Bland dessa 18 400 barn och ungdomar var en majoritet placerade i familjehem enligt LVU (*Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*, 1990:52) eller SoL (*Socialtjänstlag*, 2001:453). Sedan år 2004 har en ökning av placering i heldygnsvård skett med 54 procent (Socialstyrelsen, 2012). Statistiken säger emellertid ingenting om situationen för syskon till barn och ungdomar placerade i familjehem och hur ofta syskon separeras i en placering med syskon kvarvarande i den ursprungliga familjen (Personlig kommunikation, 18 november 2011¹).

1.1.1 Socialtjänstlagen

Socialtjänstlag (SFS 2001:453) beskriver att socialtjänsten har som uppgift att verka för att barn och ungdomar lever i en trygg miljö och följer en god utveckling. Om det finns faktorer som står i vägen för en god utveckling bistår socialtjänsten med stöd till familjen i den mån det är motiverat och vid behov kan det även bli aktuellt med placering utanför hemmiljön (5 kap 1 § SoL, SFS 2001:453). Det är socialtjänstens ansvar att såväl ombesörja att barn, som är i behov av att vårdas utanför hemmet, får komma till ett familjehem som att ha uppsikt över vården och samverka för att den som placeras bibehåller kontakt med familj och nätverk. Barn som är föremål för en placering bör i första hand placeras hos anhöriga, men lagen uttrycker samtidigt att främsta fokus är vad som är bäst för barnet (6 kap 5 § SoL, SFS 2001:453).

1.1.2 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (*förkortning: LVU*) träder i kraft när insatser av olika anledningar inte kan göras i samförstånd med barnet och/eller respektive vårdnadshavare. Beslut enligt LVU fattas om det råder särskilda förhållanden i ett barns hem som riskerar barnets utveckling, exempelvis vanvård eller annan omsorgssvikt, eller om ett barn eller en ungdom lever och agerar på ett sätt som riskerar dennes utveckling, exempelvis

¹ E-post från H. Nordin, utredare/statistiksamordnare, Socialstyrelsen.

genom missbruk eller annat destruktivt beteende (§§ 2-3² LVU, SFS 1990:52). Socialtjänsten är skyldig att i den mån det är möjligt främja den placerade individens kontakt och relation till dennes föräldrar (§ 14 LVU, SFS 1990:52).

1.1.3 Vad saknas i lagen avseende umgänge i samband med familjehemvård?

Trots att det finns lagstiftning som reglerar omsorg om barn och ungdom när det till exempel gäller familjehemsvård och umgänge mellan barn och föräldrar finns det inget i lagen som direkt berör syskon och umgänge syskon emellan. Smith (1996) beskriver att det är en utmaning att bevara kontakt syskon emellan. Vid placeringar av barn är det de vuxna i barnens närhet som har ansvar att stötta i kontakten mellan syskon som på grund av placeringen skiljts åt. Ett hinder i försöken att bevara syskonens kontakt vid placeringar är att det i dagsläget inte finns några utvecklade metoder, understödda av forskning om hur det kan göras på bästa möjliga sätt. Den kunskapsbristen avspeglas också i lagstiftningen (Smith, 1996). Barnombudsmannen, Fredrik Malmberg, uttrycker att en förutsättning för att kontakten ska kunna bevaras mellan barn som är placerade i familjehem och deras hemmavarande syskon är att det tydligt införs i lagstiftningen (P1-Morgon, 2014).

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Studiens huvudsyfte är att undersöka hur kvarvarande syskon upplever att skiljas från syskon som placerats i familjehem. Mer konkret avses att besvara följande frågeställningar:

1. Hur ser de intervjuades bilder av familjestrukturen ut från tiden före familjehemsplaceringen med avseende på roller, ansvar och omsorg?
2. Hur beskrivs uppbrottet och vilka konsekvenser fick det?
3. Hur tolkar det kvarvarande syskonet den aktuella situationen - tiden före, under och efter placeringen?
4. Hur bemästrar och hanterar det kvarvarande syskonet situationen?
5. Hur upplevs kontakten/relationen idag? Vad har ändrats?

1.3 STUDIENS DISPOSITION

Studiens *första kapitel* innefattar en introduktion till och problematisering av studien. Där ges också en översiktlig bild av aktuell statistik och rådande lagstiftning vilken reglerar arbetet med barn och ungdomar i Sverige liksom socialtjänstens ansvar och skyldigheter vid omhändertagande av barn och ungdomar samt riktlinjer kring umgänge. Introduktionen fastställer därtill studiens syfte och frågeställningar.

Det *andra kapitlet* beskriver en del av forskningen som gjorts om syskonrelationer och familjehem.

² Ändring/tillägg till SFS 1990: 52 i *Lag (2003: 406)* samt *Lag (2006: 896)*.

I det *tredje kapitlet* beskrivs de teoretiska perspektiv som utgör referensram för tolkningen; symbolisk interaktionism, barns anknytning, familjen som system, syskon i familjesystemet samt copingteori med fokus på hur svårigheter kan bemästras.

Kapitel fyra beskriver studiens metod. Här får läsaren följa studiens tillvägagångssätt steg för steg, från urval och intervjuprocess till etiska aspekter och metodreflektioner.

Studiens *femte kapitel* omfattar studiens resultat och analys. Kapitel 5.1 presenterar familjerna före syskonens placering i familjehem. Kapitel 5.2 fokuserar på själva uppbrottet som ledde till syskonens placering. Kapitel 5.3 redogör för informanternas tolkningar av situationen över tid och kapitel 5.4 redovisar informanternas bearbetningsprocesser av hur de bemästrat och hanterat separationen från syskonen. Kapitel 5.5 beskriver syskonens relation idag. Varje avsnitt avslutas med en sammanfattande analys.

I det *sjätte kapitlet* summeras resultaten och diskuteras i relation till tidigare studier. Dessutom ges några förslag på nya forskningsfrågor inom området.

2. TIDIGARE FORSKNING

I följande avsnitt presenteras såväl internationell som svensk forskning som på olika sätt berör mitt forskningstema. En viktig sådan, central för min studie, är forskning om syskons betydelse. Därefter beskriver jag delar av den mer övergripande familjeforskningen genom att huvudsakligen fokusera på studier som belyser problematiken mellan familj och barn.

2.1 SYSKONRELATIONER

I en studie av Dunn (1986) undersöks syskonskapet och dess betydelse för individen. Huvudfrågorna i hennes studie är dels på vilket sätt existensen av syskon påverkar en individs personlighet, dels varför vissa har bättre syskonrelationer medan andra har sämre relation till sina syskon. Hon menar att många delar erfarenheten av att ha syskon. Dock kan de roller som syskon har skilja sig åt mellan kulturer då det i vissa till exempel kan vara naturligt att äldre syskon har en substantiell roll som förälder. En tydlig slutsats hos Dunn är att det som sker då syskonen är barn är viktig för vilken relation de får som vuxna, att en upplevd närhet som barn påverkar hur närheten fungerar även i vuxen ålder. Även utomstående faktorer, negativa [exempel: när en närstående dör] eller positiva [exempel: när ett syskon gifter sig], kan också inverka på relationen. Utfallen av dessa faktorer beror delvis på hur de upplevs av respektive syskon och därför kan de bli väldigt olika för olika familjer och för relationerna inom varje enskild familj (Dunn, 1986).

Likartade händelser har uppenbart mycket olika konsekvenser för syskon i olika familjer. Den kritiska händelsens effekter på syskonrelationen är förbundna med arten av deras relation *före* händelsen. Om syskonen hade en nära och tillgiven relation medförde den kritiska händelsen ofta att denna närhet ökade. Om syskonen däremot hade en relation präglad av fientlighet och rivalitet så skärptes konflikten av händelsen (Dunn, 1986: 140).

Dunn och Plomin (1990) har i senare forskning ställt sig frågan hur syskon kan växa upp i samma familj, men ändå vara så olika i personlighet och beteende. De finner att utvecklingen av syskonens personlighet sker utifrån hur de uppfattar att föräldrarna bemöter dem. Upplevelser som sedan är ständigt närvarande under uppväxten. Även olika dynamik som kan finnas i en syskongrupp inverkar på enskilda syskons personlighet: ”For example, differential

sibling jealousy predicts differences in emotionality – the sibling who has been the more jealous member of the pair is more emotional” (Dunn och Plomin, 1990: 108). Syskonens upplevelser av sina roller i familjen är inte det enda som är av vikt i utvecklingen av deras personligheter, utan även de jämförelser som syskonen gör sinsemellan. En av författarnas slutsatser är att det behövs mer forskning om vilka miljömässiga faktorer som inverkar i utvecklingen av syskons personlighet när de växer upp tillsammans (Dunn och Plomin, 1990).

Schönbeck (2008) vidareutvecklar Dunns och Plomins tankegångar genom att fokusera på vilken betydelse syskonens placering i syskonskaran får för individen. Därtill studerar hon hur placeringen inverkar på syskongruppen som helhet. Hon beskriver syskonen i termer av *endabarn*, *äldstabarn*, *mellanbarn* och *yngstabarn* (Schönbeck, 2008: 16).

Syskon kan vara oerhört lojala och solidariska mot varandra, och ju värre situation de utsätts för, desto starkare knyts syskonbanden. Det finns många exempel på syskon som varit de enda i livet för varandra, och hur äldre syskon gått in i föräldrarnas ställe som ett slags moders- eller faderssubstitut och tagit ansvar för sina småsyskon och deras uppfostran (Schönbeck, 2008: 176).

Detta visar att varje persons existens och roll är viktig för syskonskaran som helhet. Skulle ett syskon försvinna har det inverkan på hela syskongruppens dynamik (Schönbeck, 2008).

Ytterligare en aspekt som Schönbeck belyser är hur de behov av kärlek som en individ har uppfylls genom de roller som innehas i syskonskaran. Ett exempel som ges är hur syskon som är äldst får sitt behov uppfyllt genom att ta mer ansvar i familjen, eftersom de upplever att de blir älskade mer när agerar i den rollen. De som däremot är yngst i syskonskaran lever ett mindre kravfyllt liv eftersom de blir älskade oavsett vad de gör, då de inte förväntas ta något påtagligt ansvar i familjen. Är du varken äldst eller yngst kan du få en roll som fredsmäklare eller medlare och i den rollen kan *mellanbarnet* känna sig osynlig, i synnerhet om de äldre och yngre syskonen tar stor plats i familjen. Schönbeck menar dessutom att föräldrar och deras kärleksuttryck och uppfostran delvis kan härledas till deras egen placering i sin syskonskara eller till det faktum att de varit *endabarn* (Schönbeck, 2008).

Cicirelli (1995) fokuserar däremot på hur relationen mellan syskon består och förändras under livets lopp. I studien avgränsas *syskon* till biologiska syskon, styv- och adoptivsyskon, men även personer som av en individ anses vara ett syskon även utan biologiska eller lagenliga band. Cicirelli finner att synen på begreppet *syskon* skiljer sig åt mellan olika kulturer och att det är den enskilda familjen som avgör vilka som räknas som syskon. Exempel ges från olika folkgrupper representerade i olika världsdelar. I vissa kulturer kan det vara tämligen komplext att avgöra vilka som anses vara syskon. Till exempel kan det vara så att endast biologiska syskon som delar båda föräldrarna anses vara syskon. Det kan också vara så att endast syskon av samma kön räknas som syskon, men att det då också kan omfatta kusiner och så vidare. Det kan även gå ett steg längre där dina syskon är de personer som du växt upp med i din hemby (Cicirelli, 1995).

Cicirelli ställer sig bakom synen att det inledningsvis är föräldrar som bidrar till formandet av sina barns personlighet men att det senare i livet, även är vänner och andra i omgivningen som påverkar personligheten från tonåren till vuxen ålder. Syskonrelationen är dock på många sätt unik i jämförelse med andra relationer en individ har under livets lopp. Det är ofta den längsta och mest uthålliga relationen en individ kan ha eftersom syskonen många gånger överlever föräldrarna. Till skillnad från vänner, väljer vi inte vilka vi får som syskon och som barn har vi nära kontakt med våra syskon (Cicirelli, 1995).

Cicirelli menar också att kvinnliga syskon tenderar att ta en mer omhändertagande roll i familjen. Systrar tenderar också att hålla ihop mer med varandra än med eventuella bröder, trots att de bråkar mer med varandra än med brodern. Dessa band som de knyter till varandra är en viktig beståndsdel för deras välmående i vuxen ålder. Om två eller flera systrar skiljs åt på grund av olika omständigheter tenderar det att få allvarliga konsekvenser för deras välmående och de uppvisar en stark drivkraft i att återskapa relationen. Systrar tenderar också att utmana varandra på ett sätt som inte är lika påtagligt mellan bröder. Cicirelli beskriver dessutom att systrar tenderar att ha en viktig roll i sina bröders liv (Cicirelli, 1995).

Sisters seem to be very important for the emotional security of their brothers in later life. For example, elderly brothers who have more sisters report greater feelings of happiness in life and fewer concerns or threats in areas affecting their basic security, such as lack of money, loss of job role, loss of spouse or other important family relationships, and dealing with younger people (Cicirelli, 1995: 74).

Cicirelli menar dock att rollen som systrar är mer omhändertagande och värdefull för familjens sammanhållning i industrialiserade länder än i utvecklingsländer. I många utvecklingsländer är broder – systerrelationen och broder – broderrelationen av större vikt vilket också innebär större känsla av ansvar för familjen både socialt och ekonomiskt (Cicirelli, 1995).

Ytterligare en forskare som intresserat sig för syskonrelationer är Sanders (2004) som visar på hur professionella kan arbeta med familjen som helhet utifrån ett syskonperspektiv. Ett sådant perspektiv kan till exempel vägleda föräldrar och ge dem redskap för att arbeta igenom de problem som upplevs mellan de olika delarna i familjen. Sanders talar även om den kunskapsbrist som finns hos professionella avseende syskonrelationer vilket gör det svårt att fatta adekvata beslut exempelvis i placeringsärenden inom barnvården. Systemperspektivet lyfter till exempel fram skapandet av sociala färdigheter och barnens förmåga att interagera med andra (Sanders, 2004). Sanders (2004: 218) understryker att ”an understanding of the relationships that siblings have with each other should be a significant component of both the assessment and the intervention”. Utan det perspektivet kan professionella finna svårigheter att arbeta mot positiv förändring i familjer i kris (Sanders, 2004). Han menar vidare att syskons anknytning går bortom biologiska band: ”Sibling relationships *are* attachment relationships if one defines attachment in terms of social relationships rather than biological ones” (Sanders, 2004: 207). Dessa starka band är viktiga att se och ta hänsyn till om familjer går isär då separationen kan ske från både föräldrar och syskon och därmed bli mycket traumatiskt för ett barn (Sanders, 2004).

2.2 FÖRÄLDRA–BARNRELATIONER VID PLACERINGAR

Vinnerljung (1996) har bedrivit en studie med fokus på vuxna som under barndomen varit placerade i familjehem under längre tid. Han beskriver dem utifrån flera infallsvinklar. Dels redovisar han tidigare studier, svenska såväl som internationella, och dels ser han på registrerad statistik som bland annat innefattar siffror på mortalitet hos individer som placerats under sin barndom. Vinnerljung jämför även individer som varit placerade i familjehem. De jämförs såväl med sina kvarvarande syskon som med individer som aldrig varit placerade i familjehem. Studien söker att utvärdera tidigare kunskap, men har även intresse att förvärva ny kunskap. Något som Vinnerljung inte gör anspråk på är att beskriva faktiska upplevelser av individer som varit placerade i familjehem. Han redovisar inte material baserad på hur dessa lever idag och hur de upplever sina liv efter att de avslutat

familjehemsvård (Vinnerljung, 1996).

Vinnerljung (1996) drar flera slutsatser. I jämförelse med individer som aldrig varit placerade i familjehem, visar studien att individer som varit placerade i familjehem har en högre dödlighet. Enligt Vinnerljung står pojkar längre från normalbefolkningen än flickor vilket skulle kunna bero på att flickor tenderar att agera inåt medan pojkar agerar utåt. Jämförs de familjehemsplacerade barnen med sina syskon som bott kvar i ursprungsfamiljen är skillnaden minimal. Vinnerljung beskriver situationen enligt följande:

Om man hoppas att långtidsvård i fosterhem är en säker väg till normaliserad utveckling för utsatta barn är resultaten nedslående. Samtidigt måste det då vara förvånande att hemmaboende barn från samma svaga ursprungsfamiljer inte verkar ha "klarat sig" sämre. Utifrån en mer pessimistisk syn på fosterbarnsvården och/eller på utsatta barns livsbanor generellt, kan resultaten i studien ses som ett hoppfullt utfall (Vinnerljung, 1996: 206).

I det stora hela ser Vinnerljung (1996) att en majoritet av de individer som fått bo kvar hemma när deras syskon placerats i familjehem inte växt upp och blivit marginaliserade. Den minimala skillnaden som ses mellan dessa två grupper tenderar att väcka frågor om den kompetens som finns inom socialvården. Vinnerljung (1996: 238) menar i den kontexten att "empirin ifrågasätter socialvårdens förmåga att identifiera familjer vars barn antas bli avvikande vuxna".

Höjer (2007) beskriver familjehemsplaceringar utifrån upplevelser och erfarenheter hos placerade barns föräldrar, totalt tretton föräldrar i Sverige. Studien beskriver bland annat föräldrarnas upplevelser av socialtjänsten och att det råder blandade känslor och erfarenheter, både positiva och negativa. De negativa upplevelserna har förstärkts av att de biologiska föräldrarna blir överväldigade av den press de har på sig att engagera sig i placeringen. Det råder stor ambivalens i många fall eftersom föräldrarna å ena sidan inte anses kunna tillgodose barnens behov [vilket resulterat i en placering], men å andra sidan anses de vara fullt kompetenta att vara hundra procent engagerade i placeringen. I studien berättar en av föräldrarna hur situationen påverkat hennes dotter som inte är placerad, där det på grund av att all energi lagts på sonen som varit placerad inte funnits kvar ork för att fokusera på det kvarvarande syskonet. Föräldern beskriver "hur svårt det har varit för hennes dotter att alltid komma i andra hand". Samma förälder riktar även kritik mot socialtjänstens arbetssätt eftersom de, trots kännedomen om att det finns fler barn i familjen, inte lagt ner tid på syskonet som inte omfattats av placeringen och på detta syskons mående. Föräldern upplever att dottern inte fått adekvat stöd i sin situation för att hon "inte varit aktuell i deras³ papper". Avsaknaden av stöd till det kvarvarande syskonet upplevs även ha påverkat relationen mellan syskonet som är placerat och syskonet som bor kvar i ursprungsfamiljen (Höjer, 2007: 133f).

2.3 SYSKON OCH SEPARATION

I samband med familjehemsplaceringar där syskon av olika anledningar inte placeras ihop sker en separation av syskonen i och med att de skiljs åt som ett resultat av placeringen. Drapeau et al (2000) beskriver hur olika syskongrupper påverkas i samband med förändringar i familjens struktur, till exempel vid en separation. Studien baseras på totalt 294 familjer och fokus ligger på separation vid familjehemsplacering alternativt efter föräldrars skilsmässa. Studien förutsätter att informanterna skall vara biologiska syskon vilka levt tillsammans under en sammanhängande period omfattande minst ett år. Den lyfter fram syskonens relation vad

³ Syftar på Socialtjänsten.

gäller regelbundenheten i deras kontakt, hur nära deras relation är samt skillnaden i deras relationer före och efter separationen genom familjehemsplacering respektive föräldrars skilsmässa. Forskningsresultaten visar att i de fall där syskongruppen separerats är kontakten varken regelbunden eller tät, i synnerhet om separationen skett i samband med familjehemsplacering, medan syskon som hållits samman har haft en mycket bättre relation till varandra. Studien poängterar särskilt att syskonskaran har haft en större förmåga att bemästra den aktuella situationen [föräldrars skilsmässa respektive familjehemsplacering] om det har fått hålla ihop och inte separerats. Således är det av stor vikt att vuxna som på olika sätt är i kontakt med barn i dessa situationer fungerar som ett stöd för att främja syskonrelationen och förebygga splittring i syskongruppen (Drapeau et al, 2000).

Leathers (2005) diskuterar separation av syskon i jämförelse med gemensam placering av syskon samt vilka konsekvenser det får vid längre familjehemsplaceringar. Leathers studie pekar på att de teoretiska riktlinjerna vad gäller syskon inte fullföljs i praktiken. Den slutsatsen baseras på att syskon separeras trots att riktlinjerna uppmanar gemensam placering av syskon. Studien omfattar intervjuer med familjehemsföräldrar och socialarbetare med anknytning till 197 barn⁴ i familjehem. Leathers beskriver att i situationer där barn varit placerade tillsammans med sina syskon och senare separerats från syskonen vid omplaceringar upplever större splittringar i familjehemmet. Har syskonen i jämförelse aldrig varit placerade tillsammans upplevs mindre splittringar och risken för avbrutna placeringar reduceras. I kontrast till föregående beskriver resultaten att syskon som placeras ihop tenderar att integreras snabbare in i familjehemmet. Leathers bekräftar tidigare forskning då hon menar att gemensam placering av syskon, istället för separation av dem i samband med placering, ger positiva konsekvenser. De positiva utkomsterna är inte beroende av att samtliga i en syskonskara placeras tillsammans. Framgångsfaktorn ligger i det att placerade barn följs åt med samma syskon under hela placeringen då det skapar en känsla av trygghet och stabilitet.

2.4 SYSKONPLACERINGAR OCH PSYKISK HÄLSA

En separation kan ha olika konsekvenser för olika personers hälsa och välmående. Det finns generellt sett omfattande forskning vad gäller psykisk hälsa och faktorer som inverkar. Tarren-Sweeney och Hazell (2005) avgränsar ämnet till barns psykiska hälsa i samband med familjehemsplaceringar av syskon. Deras studie baseras på deltagande av 298 familjehemsplacerade barn samt 49 barn som är placerade hos familj/vänner till familjen. Tarren-Sweeney och Hazell menar att syskonrelationer kan se väldigt olika ut i situationer där syskon har skiljts åt. I vissa fall kan syskonen ha bevarat en djup relation trots att de levit åtskilda i många år medan det i andra fall varit svårt att bibehålla en nära relation eftersom de har fått svårigheter att upprätthålla kontakten på grund av separationen. De menar att barnens erfarenheter skiljer sig åt och det finns mycket som förespråkar att syskon inte bör separeras, exempelvis att de har behov av varandras stöd för att ta sig igenom svåra situationer. Studien visar att flickor som familjehemsplacerats med minst ett av sina syskon bedöms ha en bättre psykisk hälsa i jämförelse med flickor som placerats ensamma och skiljts åt från sina syskon. I fall där syskongruppen placeras tillsammans visar det sig dessutom att flickor förefaller vara mer beroende av syskongruppen för sin stabilitet än pojkarna.

Shlonsky, Webster och Needell (2003) diskuterar faktorer som inverkar på syskonrelationen såväl när barnen familjehemsplacerats tillsammans med sina syskon som när barn familjehemsplacerats åtskilda från sina syskon. De undersöker varför vissa syskongrupper

⁴ I 12-13-årsåldern vid tidpunkten för urvalet.

placeras ihop och andra skiljs åt. Deras studie visar att det är vanligt att barn i familjehemsvård har syskon som också är placerade, men många separeras i samband med placering trots att det finns lagstiftning som talar för att bevara syskongrupper intakta och som förespråkar regelbunden kontakt syskon emellan. Några av de slutsatser som dras av Shlonsky, Webster och Needell är att barn som är placerade hos en släkting tenderar att vara placerade tillsammans med sina syskon. De menar därför att placering hos släktingar har en positiv inverkan på syskonrelationen då bibehållandet av kontakt uppmuntras, men en förutsättning för en framgångsrik placering är kontinuerligt stöd till familjehemmet. Studien påtalar ett dilemma i att placera större syskongrupper tillsammans då de har ett behov av att bo med sina syskon, men som samtidigt medför en stor utmaning för familjehemmet att ta emot så många barn. Om syskonen istället splittras ställer det höga krav på samtliga parter [myndigheter, familjehemsföräldrar etcetera] att stötta barnen och deras relation till syskonen som de separerats från. Shlonsky, Webster och Needell efterfrågar djupare forskning på hur dessa processer upplevs av barnen, syskonen, deras familjer såväl som familjehemmen.

Herric och Piccus (2005) konstaterar att det är mycket känslor som väcks i samband med familjehemsplaceringar. I samband med en placering skiljs barn från personer som de på olika sätt har knutit an till. Det kan uppfylla det placerade barnet med känslor av sorg och skuld samt påverka barnets självbild och identitet. Herric och Piccus menar att syskon som placeras tillsammans kan vara ett viktigt stöd för varandra i dessa processer. Syskonrelationer anses ha en positiv inverkan på mer än ett sätt; det bidrar till ett mer stabilt beteendemönster, främjar positiv anknytning och främjar positivt hanterande av konflikter. Dock poängterar Herric och Piccus en aspekt som sällan lyfts fram i tidigare forskning, nämligen att dessa konsekvenser inte är lika självklara i fall där syskonen från början inte har haft en god relation. Alltså får en gemensam placering av syskon inte alltid positiva konsekvenser. Herric och Piccus menar även att det i en majoritet av alla familjehemsplaceringar är en klar fördel att placera syskon tillsammans och att det är att föredra framför en separation av dem. De beskriver exempelvis hur barn som placerats skilda från sina syskon spenderar mycket tid till att oroa sig för dem vilket ger dem svårigheter att landa och knyta an till familjehemmet. Herric och Piccus beskriver, liksom Shlonsky, Webster och Needell (2003), att en separation av syskongrupper ställer högre krav på myndigheter att sätta in extra resurser för att stötta barnen i att bevara relationen till sina syskon. De menar dock att myndigheterna sällan gör det enkelt för syskon att bevara sina relationer med varandra då de blivit separerade. Det medför att barnen får kämpa själva med att upprätthålla kontakt och kommer till slut till en punkt där de inte orkar försöka längre.

2.5 BEHOV AV ATT PLACERAS TILLSAMMANS

Flera studier är eniga i att det allra bästa är om syskongrupper får hålla ihop, även i samband med familjehemsplacering. Lery, Shaw och Magruder (2005) beskriver i sin studie, i en amerikansk kontext, vikten av att syskon placeras tillsammans när det är aktuellt med en familjehemsplacering. De diskuterar lagstiftningen som uppmanar myndighetspersoner att låta syskon placeras tillsammans i familjehem i den mån det är möjligt och att lagen även uppmanar till kontinuerlig kontakt mellan syskonen. Trots det visar deras studie att en tredjedel av de barn som är placerade i familjehem är separerade från varandra. De menar att det inte finns tillräckligt med underlag för hur syskonskap bör definieras eller identifiera vilka som ingår i en syskonskara. Därtill att den metod som idag används av myndigheter för att identifiera syskonskap inte är tillräcklig för att göra korrekta bedömningar av vilka som bör placeras tillsammans. Forskarna menar vidare att metoderna behöver kombineras för att

möjliggöra identifiering av fler syskongrupper för att därmed kunna bevara relationerna (Lery, Shaw och Magruder, 2005).

Kosonen (1996) breddar frågan genom att undersöka vikten av bibehållna syskonrelationer vid familjehems- och adoptivplaceringar. Hon menar att den infallsvinkeln glömts bort till förmån för främjande av kontakt mellan placerade barn och deras biologiska föräldrar. Kosonen baserar sina slutsatser på utsagor från socialarbetare som arbetat med familjehemsplaceringar i Skottland. En majoritet av dessa barn har syskon och har separerats från dessa i samband med placering. Dessa barn beskrivs ha upplevt ångest även i vuxen ålder i relation till separationen från syskonen. Där syskon placerats ihop upplevs istället en känsla av trygghet och stöd i det. Kosonen drar därtill paralleller till annan forskning där barn som haft bibehållen kontakt med sina syskon upplevt en större känsla av stabilitet i det kaos som placeringen resulterat i. Resultaten belyser även en okunskap hos socialarbetarna om betydelsen av att hålla koll på de placerade barnens syskon och däri en brist på engagemang att stötta barnen i en eventuell återförening av syskon. På grund av bristfällig dokumentation finns det inte alltid kunskap om existensen av syskon till placerade barn. En annan aspekt som kan hindra gemensam placering av syskon är familjehemmets attityd och vilja att ta emot syskongrupper. Det kan bli särskilt problematiskt vid placeringen av yngre barn eftersom de helt och hållet är beroende av vuxna för att få hjälp att kunna bibehålla kontakten och relationen till sina syskon.

2.6 SYSKON PLACERADE HOS FAMILJEMEDLEMMAR

Något som varit omdiskuterat och som framgår i tidigare nämnda studie av Shlonsky, Webster och Needell (2003) är fall där barn placeras hos släktingar. Selwyn och Nandy (2012) går djupare in på detta då de redogör för familjehemsplaceringar som äger rum hos släktingar eller vänner till familjen. Deras studie diskuterar det aktuella fenomenet relaterat till formella såväl som informella uppdrag. Selwyn och Nandy baserar sin forskning på *2001 UK Population Census 2001*, vilken inkluderar omfattande kvantitativ data relaterat till familjehemsplaceringar. Studien visar att de som agerar familjehem till sina syskon huvudsakligen är unga ensamstående kvinnor i 20-årsåldern vilka tenderar att ha informella uppdrag. Därmed blir det en större kamp för dem i och med att de varken får ersättning eller stöd för det arbete de faktiskt utför. Vid tidpunkten då studien gjordes fanns det ett mer omfattande samhälleligt stöd för placeringar hos mor- och farföräldrar, men för äldre syskon som tar hand om sina yngre syskon var stödet mer tveksamt. Selwyn och Nandy understryker att det behövs mer forskning om dessa olika placeringsformer och särskilt vilka behov som finns hos äldre syskon som är familjehem för yngre syskon.

Hegar och Rosenthal (2009) har på liknande sätt bedrivit forskning relaterad till familjehemsplaceringar och mer konkret konsekvenserna av familjehemsplaceringar där syskongrupper placeras hos sina släktingar. Urvalet baseras på data hämtat från *Child Protective Services* omfattande 5501 barn som utretts under en längre tid samt från *Long Term Foster Care* vilket inkluderar 727 barn som varit familjehemsplacerade under minst ett år. Samtliga barn är i åldersgruppen upp till 14 år. En av studiens slutsatser är att barn som familjehemsplaceras hos släktingar tenderar att agera inåt [depression etc.] respektive utåt [utagerande av olika slag] i mindre skala än barn som placeras hos personer de inte har släktband till. De fann också att vid placeringar där syskon får hålla ihop upplever barnen ett större stöd, känner sig mer bekväma och tenderar att snabbare knyta an till familjehemmet. Hegar och Rosenthal menar att barn som familjehemsplaceras hos släktingar, på grund av den från början existerande anknytningen, har ett mer naturligt stöd i samband med separeringen

från ursprungsfamiljen. Därför menar de att det är viktigt att syskon får hålla ihop, i synnerhet när de placeras hos personer de inte är släkt med eftersom de då behöver extra stöd (Hegar och Rosenthal, 2009).

2.7 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Familjehemsforskningen är förhållandevis utbredd, men hur syskon och deras relationer påverkas har sällan diskuterats. Den tidigare forskningen visar att det finns studier som berör ämnet, men studieområdet har fortfarande stora luckor och flera forskare kommer fram till att det finns ett behov av mer familjehemsforskning med fokus på syskon och deras relationer till varandra, särskilt vad gäller syskonens egna upplevelser.

Bristen blir särskilt tydlig när det gäller fall där inte alla syskon blivit placerade och det därmed finns syskon som tillhör samma familj som aldrig varit placerade i familjehem. Bland den forskning jag gått igenom, såväl kvalitativ såväl som kvantitativ, är det endast en studie som nämnt separation av syskon där en eller flera barn bor kvar i ursprungsfamiljen medan deras syskon blivit familjehemsplacerade. Den studien går däremot inte in djupare på hur situationen upplevs av de kvarvarande syskonen.

Vinnerljung (1996) är en av få forskare som nämner kvarvarande syskon som inte blivit placerade i familjehem med sina biologiska syskon. Även om hans huvudfokus är de placerade syskonen gör han även jämförelser med och drar slutsatser om de kvarvarande syskonen. Studien är en bra utgångspunkt och väcker tankar, bland annat kring varför det går så bra för de kvarvarande barnen trots att det funnits anledning att placera syskonen.

I en av de svenska studierna (Höjer, 2007) där placerade barns biologiska föräldrar redogör för sina upplevelser och erfarenheter yttrar sig en av föräldrarna sig om sin sons placering och hur det inverkat på den kvarvarande dottern. Föräldern berättar att dotterns behov glömts bort av myndigheterna eftersom all fokus lagts på det placerade barnet. Modern uttrycker ett behov av mer stöd för det kvarvarande barnet, vilket saknats på grund av att dottern inte omfattats av placeringen. Trots att den aktuella mamman är en av de få föräldrarna i studien som faktiskt uttrycker ett sådant behov visar exemplet tydligt att det finns mer att hämta på området. Det finns alltså ett behov av stöd för den gruppen av syskon såväl som för syskongruppen som helhet. För att veta hur ett sådant stöd bör se ut behövs studier som redogör för de kvarvarande syskonens upplevelser av att ha syskon som varit placerade i familjehem. Denna studie undersöker detta och försöker därmed öppna upp för vidare kunskapsutveckling inom området.

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Följande avsnitt beskriver studiens teoretiska referensramar. Tanken är att de ska täcka in såväl de medium som formar relationerna [språk, anknytning] som de omvärldsfaktorer som haft betydelse för utfallet [systemfaktorer och strategier]. Det innebär att tolkningen skett med stöd i begrepp som utvecklats inom symbolisk interaktionism, anknytningsteori, systemperspektiv och copingsteori; det vill säga olika strategier som individer använder och kan använda för att bemästra olika situationer i relation till deras omgivning.

3.1 SYMBOLISK INTERAKTIONISM

Symbolisk interaktionism som perspektiv representerar en rik teoritradition som uppstod vid förra sekelskiftet i Chicago och har utvecklats av flera framstående samhällsvetare varav Herbert Mead var en av de främsta. Mead gjorde banbrytande insikter om språkets och kommunikationens betydelse för handlandet, som gjorde individen till en social varelse. Begreppet 'symbolisk interaktion' syftar alltså på språket som symboler för ett handlande som påverkar individernas inbördes interaktion (Trost och Levin 2002; Mead, 1934).

Med symbolisk interaktionism menas alltså i korta drag att människor handlar utifrån den språkgemenskap de är involverade i och utifrån den mening det ger dem i deras liv. Mening skapas alltså utifrån deras sociala samspel med andra människor. Signifikant för symbolisk interaktionism är just hur mening uppstår i interaktionen med andra människor. Människan blir därmed en i hög grad aktiv och verksam varelse som påverkar och påverkas av sin omgivning (Blumer, 1969).

Mead själv dokumenterade inga konkreta studier inom området som visade hur perspektivet kunde tillämpas. Det gjorde däremot en av hans efterföljare, Herbert Blumer. Han menar att tolkningsprocessen, som den ene gör av den andres utsaga, kan förklaras på följande sätt:

[...] In the formation of their own conduct; in the face of the actions of others one may abandon an intention or purpose, revise it, check or suspend it, intensify it, or replace it. The actions of others enter to set what one plans to do, may oppose or prevent such plans, may require a revision of such plans, and may demand a very different set of such plans. One has to *fit* one's own line of activity in some manner to the actions of others. The actions of others have to be taken into account and cannot be regarded as merely an arena for the expression of what one is disposed to do or sets out to do (Blumer 1969: 8).

Ovanstående beskrivning visar hur människan i samspel med andra inhämtar information, processar, skapar mening för sig själv, omformulerar mening, skapar ny mening och så vidare, allt utifrån vad för typ av möten och situationer människan befinner sig i. När två personer i samspelet med varandra tolkar en situation på samma sätt sker en ömsesidig förståelse mellan dem (Blumer, 1969).

Jag valde symbolisk interaktionism som en övergripande socialisationsteori för att kunna förstå omgivningens inverkan på individerna. En sorts helhetsbild istället för att enbart se på individuella faktorer. Symbolisk interaktionism kan därmed tänkas belysa även det kvarvarande syskonets syn på sin roll i familjen och hur den rollen förändrats alternativt bestått över tid.

3.2 BARNS ANKNYTNING

John Bowlby var en barnpsykolog som har varit banbrytande för sättet att se på barn då han menade att den tidiga kontakten mellan barn och föräldrar var avgörande för barnets känslomässiga utveckling och beteende. Bowlby öppnade upp för att förstå barnets känslovärld och hur barnets utveckling baseras på det gensvar de får från sin omgivning (Karen, 1998). Han menade att anknytningen var ett "affectional tie with some other differentiated and preferred individual who is usually conceived as stronger and wiser" (Bowlby, 1977: 203). Bowlby, tillsammans med Mary Ainsworth, gjorde det möjligt att mäta ett barns anknytning utifrån studien "*The Strange Situation*" som visar hur barns senare anknytning beror på den tidiga anknytningen mellan modern och spädbarnet (Karen, 1998).

Ainsworth utvecklade tre utvecklingsscheman utifrån sin forskning. Det första mönstret är *trygg anknytning* där barnet söker sig till modern när hon återvänder till barnet och finner trygghet i modern samt återgår till leken kort därefter (Ainsworth, 1967). Det andra mönstret är *otrygg-undvikande anknytning* där barnet inte reagerar på att modern kommer tillbaka eftersom barnet inombords vet att modern inte kommer att bemöta dess behov och barnet fortsätter därmed sin lek (Lyons-Ruth, 1996; Spangler och Grossman, 1993; Zelenko et al., 2005). Det sista mönstret är *otrygg-ambivalent anknytning* där barnet söker sig till modern när hon återvänder, men bemöter med ilska och förtvivlan och vill inte återgå till leken. Barnet blir inte lugnare av att vara hos mamman eftersom det inte vet hur mamman ska bemöta hennes behov (Cassidy och Berlin, 1994).

I de flesta fall skapar ett spädbarn starka band till sin mamma eftersom hon oftast är den första personen som det bildas en kontakt med. Mamman visar på olika sätt att hon är att räkna med genom att bekräfta att hon ser sitt barn; hon tröstar och visar omsorg, ler tillbaka till sitt barn när barnet ler mot henne. I detta samspel lär sig barnet att förtrösta på sin mamma och knyter starkare band till henne vilket också ger goda förutsättningar i framtida anknytning till andra. Om barnet inte känner sig bekräftat och mamman av olika skäl brister i omsorgen kan det leda till att barnet får den ovannämnda *otrygga anknytning* i och med att en naturlig trygghet saknas. Om ett barn under sin uppväxt utvecklat en osäker anknytning kan det alltså resultera i svårigheter att knyta an till andra personer i omgivningen. Istället kan barnet reagera negativt genom att exempelvis vara rädd för nya kontakter såväl som att uttrycka irritation och ilska i interaktionen med andra (Ainsworth, 1964; Ainsworth et al, 1978).

Ett barn knyter således inte bara an till sin mamma utan det finns även andra personer som kan vara betydelsefulla för barnet, exempelvis individer i barnets närhet som är viktiga och därmed fungerar som en trygg punkt. Därför kan en separation upplevas som något oerhört traumatiskt för barnet. Det kan då reagera på olika sätt och det kan vara svårt för barnet att fungera som vanligt under en lång tid därefter (Bowlby, 1973; Ainsworth, 1989).

I min studie är anknytningsteori tänkt att fungera som ett verktyg för att få en nyanserad förståelse av det kvarvarande syskonets känslor som uppstått på grund av familjesplittringen.

3.3 FAMILJEN SOM SYSTEM

När vi vill förstå det mer övergripande sammanhanget där individer möter varandra använder vi systemteori (Anderson, Carter och Lowe, 1999). Minuchin, Colapinto och Minuchin (2007) menar att ett system är en helhet och varje system består av delar som bildar denna helhet. Dessa delar är även kallade subsystem. Familjen är ett system, men fungerar inte som vilket system som helst:

A family is a special kind of system, with structure, patterns, and properties that organize stability and change. It's also a small human society, whose members have face-to-face contact, emotional ties, and a shared history (Minuchin, Colapinto och Minuchin, 2007: 18).

Minuchin och Fishman (1981) förklarar att det många gånger är en självklarhet för personer som arbetar med familjer att familjen fungerar som ett system. Varje del är viktig och behövs för att förstå familjen och hur den fungerar. För enskilda individer är det inte lika självklart eftersom de agerar som individer och inte som grupp. Däremot samverkar varje familjemedlem med andra i familjesystemet, följer såväl som utmanar de oskrivna regler som föreligger och är en del av den struktur som håller ihop familjen. Varje enskild del

kommunicerar och gör sig fullkomlig i familjen som helhet. Minuchin, Colapinto och Minuchin (2007) förklarar att de mönster som råder inom varje enskild familj beror på olika faktorer, däribland familjens etnicitet och den kultur som råder inom familjen. Varje enskild del i systemet påverkar och påverkas av de mönster som råder vilket således har inverkan på varje enskild individs personlighet såväl som på sättet de agerar. Miller och Perelberg (1990) diskuterar utöver etnicitet även kön och klass som väsentliga utomstående faktorer vilka påverkar familjen och dess dynamik och genom vilka samspelet i en familj kan förstås.

Familjen som system förblir inte detsamma över tid. Allteftersom individer och situationer förändras, omformas och förändras även familjesystemet. Inom familjen kan en rad olika händelser äga rum som tvingar familjen att ändra struktur för att hantera olika svårigheter som kan komma att uppstå. En sådan händelse kan exempelvis vara att någon inom familjen går bort. Dock är det inte ovanligt att förändringar sker inom en familj och det är absolut inte att betrakta som onormalt. Det är snarare en förutsättning för att familjen ska kunna fungera och för att familjesystemet ska förbli i balans. Familjesystemet är inte statiskt utan faktiskt det motsatta: anpassningsbart och flexibelt. Individer inom familjesystemet antar olika roller. När familjesystemet förändras tenderar även rollerna att omfördelas beroende på händelsens art och vilken grad av förändring som skett (Minuchin och Fishman, 1981).

Systemteori har genomgått olika utvecklingsstadier och den som refereras här representerar alltså en mer dynamisk och kommunikativ ansats. Jag tänker mig att den kan öka förståelsen av hur de olika betingelserna i syskonens omgivning kan få betydelse, vilket utvecklas nedan.

3.3.1 Syskonskap i familjesystemet

Då ett ensam barn får ett syskon skapas ett subsystem till familjen som helhet innefattande dessa syskon. I det systemet ser syskonen varandra och drar lärdom av varandra (Minuchin, 1974). Ofta är syskon de som en individ lär sig att interagera med först. Utifrån interaktionen mellan syskon utvecklar den enskilda individen färdigheter i kommunikationen med personer utanför familjesystemet. Därför är relationen och interaktionen mellan syskon viktig både innanför och utanför familjesystemet vad gäller byggande av nya relationer och hantering av svåra situationer och konflikter (Minuchin och Fishman, 1981).

Även Schönbeck (2008) beskriver interaktionen syskon emellan. Beroende på hur syskonens olika egenskaper lyfts fram, i synnerhet av föräldrarna, intar olika syskon olika roller i familjesystemet. Något som tydligt definierar syskonskapet och stärker relationen mellan syskon är en gemensam erfarenhet av motgångar. I motgångar är det vanligt att syskon [vanligtvis ett syskon] intar nya roller och tar över ansvar från sina föräldrar då föräldrarna inte kan ta sitt ansvar till fullo vad gäller omsorg om sina barn.

Dynamiken i relationen mellan bröder och systrar – den närhet och rivalitet som de känner – påverkas på ett avgörande sätt av händelser som föräldrars sjukdom, skilsmässa eller död, eller ett syskons giftermål. Sådana händelser påverkar syskonrelationen vare sig de inträffar i ungdomen, i vuxen ålder eller på ålderdomen. Vilken *typ* av effekter som dessa kritiska händelser får på syskonrelationen skiljer sig åt mycket kraftigt i olika familjer (Dunn, 1986: 140).

Det barn som är äldst i familjen [mer vanligt vad gäller ”storasystrar”] känner ofta ett behov av att ta mer ansvar då det förväntas av henne/honom. Samtidigt får den som är yngst ta ett steg tillbaka med gott samvete eftersom det inte föreligger lika stor press på att ta ett större ansvar (Schönbeck, 2008). Dunn och Plomin (1990) menar att de roller som tillskrivs barn i

en familj inte bara beror på lika behandling av föräldrar utan även om hur olika barn upplever att de blir behandlade. Upplevelsen av varje enskilt syskon kan därmed vara oberoende av lika eller olika bemötande. Således blir de roller som syskonen intar i familjesystemet definierade av hur varje enskilt syskon upplever att de blir behandlade (Dunn och Plomin, 1990).

3.4 COPING OCH BEMÄSTRING AV SVÅRIGHETER

Copingteorier har växt fram inom en rad olika traditioner. Fysikern Robert Hooke utvecklade till exempel redan på 1600-talet modeller för hur man skulle kunna bedöma naturliga påfrestningar såsom kraftiga vindar och jordbävningar på broar. Hans terminologi angående tyngd, stress och belastning har influerat senare teorier om stress inom såväl fysiologi, psykologi som sociologi (Lazarus, 1993). Lazarus (1993: 2) beskriver detta genom att påtala att ”the theme that survives in modern times is the idea of stress as an external load or demand on a biological, social, or psychological system”.

Under andra världskriget beskrevs stress i relation till krigets effekter och den känslomässiga utmattning kriget innebar för de som var direkt inblandade. Efter kriget blev det tydligt att de effekter på stress som man funnit även framträdde i *vanliga* individers vardag. Stress identifierades som ett resultat av svårigheter i samband med skilsmässa, sjukdom, påfrestningar i skolan med mera och det grundläggande synsättet var relativt linjärt. Under 1950-talet började Lazarus och många andra forskare att angripa fenomenet stress mer på djupet. Då övergav man det linjära synsättet och menade istället att stressreaktioner baseras på både inre och yttre faktorer hos individen. Det resulterar i att olika individer kan uppleva och reagera på *liknande* situationer på *olika* sätt. Därmed ger olika stressfaktorer olika reaktioner hos olika individer (Lazarus, 1993).

Frydenberg (2002: 25) definierar coping enligt följande:

Coping is made up of the responses (thoughts, feelings and actions) that an individual uses to deal with problematic situations that are encountered in everyday life and in particular circumstances. Sometimes problems are solved and sometimes they ignore an individual's attempt to deal with the environment.

Coping fungerar därmed som människans sätt att reagera på och hantera motgångar vilket kan vara konfronterande, i syfte att ta itu med problemen för att på så vis gå vidare, såväl som undertryckande för att på så vis glömma bort problemen. Olika personer använder olika sätt för att hantera olika problem. Lazarus och Folkman (1984) diskuterar *problemfokuserad coping* samt *känslofokuserad coping*. I problemfokuserad coping ligger fokus på att gå till roten av problemet och hantera situationen och de svårigheter som uppstår. I känslofokuserad coping ligger fokus däremot på upplevelsen av svårigheter och att hantera de känslor och reaktioner som uppstår som ett resultat av situationen och därmed läggs inte vikt på att hantera eller göra något åt situationen i sig.

Lazarus (1991) menar att coping träder in när en människas inneboende resurser inte räcker till för att lösa problemen, utifrån såväl som inifrån, och på så vis går det att bemästra problemen även om det inte finns tillräckligt med resurser för att lösa dem. Rutter (1985) förtydligar att coping handlar om motståndskraft snarare än att en person blir mindre sårbar för det aktuella problemet. Uttrycket som används för motståndskraft, i studier om coping, är *resilience*. En persons *resilience* tenderar att vara olika beroende på i vilken grad och situation problemet uppstått i. Rutter menar vidare att olika personer på olika sätt utvecklat

skyddsfaktorer under livets lopp, sedan barnsben, vilket är till hjälp i hanterandet av motgångar. Motståndskraften hos en person är starkare ju tryggare anknytning en individ har till personer i sin omgivning samt beroende på hur stor vana individen har av att hantera motgångar. Sålunda har individen större erfarenhet av att använda sig av olika copingstrategier och kan bemästra nya problemfyllda situationer mer effektivt. Garnezy och Masten (1994) bekräftar vikten av en trygg anknytning, att det har stor betydelse för hur väl en människa hanterar och tar sig genom prövningar. Denna åsikt delas även av anknytningsteoretiker, exempelvis Bowlby (1988) som menar att en trygg anknytning är en livsnödvändighet för varje enskild individ.

Det finns mer än ett sätt att hantera och bemästra en svår situation. Dyregov (1997) diskuterar små barns sorghantering. Där framgår det exempelvis att det är av stor vikt att få dela med sig av tankar och känslor med en annan person för att på så vis kunna bearbeta och hantera sin situation. Hunter och Kilstrom (1979) beskriver vikten av stöd från människor i en persons omgivning. Exempel som ges på stöttepelare är bland annat en partner som erbjuder trygghet, vilket kan vara till hjälp för att bemästra och gå vidare från svårigheter.

Antonovsky och Sourani (1988) beskriver *Sense of Coherence*, det vill säga *känsla av sammanhang* [KASAM]. KASAM består i tre delar vilka är: *comprehensibility* (begriplighet), *manageability* (hanterbarhet) och *meaningfulness* (meningsfullhet). Begriplighet handlar om hur väl en person förstår sin situation och sina svårigheter och i vilken grad situationen kan greppas. Hanterbarhet handlar om hur personen hanterar sin situation genom de inre och yttre resurser som finns till förfogande. Om en person förstår sin situation är sannolikheten större att personen kan se och använda sig av de copingstrategier som bäst lämpar sig för den aktuella situationen. Meningsfullhet handlar om vilken mening en person ser med sitt liv. Ett liv som känns meningsfullt ger också individen drivkraft till att vilja ta itu med sin situation. Antonovsky och Sourani understryker att KASAM i sig inte är en copingstrategi utan att det är till hjälp för en person att bemästra sin situation på bästa möjliga sätt och därmed ökar förutsättningarna för en god hälsa (Antonovsky och Sourani, 1988).

Den här studien syftar bland annat till att se på hur de medverkande individerna har hanterat separationen från sina syskon över tid. För att det ska vara möjligt att förstå hur och varför individerna bemästrat sin situation på olika sätt kan copingteorin komplettera de övriga perspektiven när det gäller att tolka den problematik som undersöks i denna studie.

4. METOD

Familjehemsplaceringar har tidigare undersökts via såväl kvalitativa som kvantitativa studier. Här tillämpas en kvalitativ ansats med syfte att förstå ett fenomen på djupet. Kvalitativa studier inriktas på ord och mening snarare än på mängd och statistisk data. Kvalitativa metoder fokuserar därtill på hur individer tolkar sin värld vilket är svårt att göra i en kvantitativ studie (Bryman, 2012). Datasamlingen har utförts via kvalitativa intervjuer vilka är ostrukturerade i sin art. Enligt Bryman (2012) är fördelen med en kvalitativ intervju att forskaren kan ställa följdfrågor och genom dessa förflytta sig fram och tillbaka i tid. Därmed ökar förutsättningarna för att dels få en helhetsbild, men även för att fördjupa sig i fenomenet som studeras.

Med kvalitativa intervjuer förväntar jag mig kunna se nyanser som är svåra identifiera i en kvantitativ studie där fokus ligger på mängd. Kvale och Brinkmann (2009: 178) beskriver att "an interview is a live social interaction where the pace of the temporal unfolding, the tone of

the voice, and the bodily expressions are immediately accessible to the participants in the face-to-face conversation”. I den här studien har det varit en fördel att kunna befinna sig i samma rum som informanterna, att få möjlighet att lyssna till deras berättelser och att få se hur deras ansiktsuttryck och skiftande tonlägen ger redogörelserna fler dimensioner och mer liv.

I en kvalitativ studie kan forskaren ha en *induktiv* ansats, med intentionen att skapa teorier utifrån forskning, eller en *deduktiv* ansats, med intentionen att bekräfta tidigare teorier (Bryman, 2012). Jag har utgått från en *abduktiv* ansats i syfte att upptäcka nya dimensioner snarare än att bekräfta tidigare kunskap eller pröva konkreta hypoteser. Därför har den här studien varit en ständigt aktiv process i insamlingen av data och bearbetning av resultat. Bryman (2012: 401) beskriver en abduktiv ansats enligt följande: ”With abduction the researcher grounds a theoretical understanding of the contexts and people he or she is studying in the language, meanings, and perspectives that form their worldview.” Bryman (2012) menar att trots att detta är likt en induktiv ansats är en signifikant skillnad att en abduktiv ansats avser att förstå en individs sociala värld genom hur de själva tolkar den.

4.1 URVAL OCH GENOMFÖRANDE AV INTERVJUERNA

Studien har vänt sig till vuxna personer över 18 år helt oberoende av kön, etnicitet eller religionstillhörighet. De syskon som varit föremål för studien har varit biologiska syskon med en gemensam mamma och/eller pappa. Dessa personer skall ha varit kvarvarande i den benämningen att de inte blivit omhändertagna vid tidpunkten då ett eller flera av deras syskon blivit familjehemsplacerade. Det är alltså de kvarvarande syskonens upplevelser som är föremål för studien. Studien omfattar inte placeringar i jourfamiljehem eller liknande placeringar där det är vanligare med kortare placeringstid. Dessa överväganden och avgränsningar har gjorts för att få en mer enhetlig grupp eftersom ett syskon skulle kunna definieras på olika sätt av olika personer. Samtliga informanter har haft syskon som varit placerade under minst ett år, vilket har varit viktigt för att kunna se om och hur situationen förändrats över tid. Urvalet har varit helt slumpmässigt och informanterna har själva tagit kontakt.

Eftersom studier med den specifika målgruppen finns dokumenterad i mycket liten utsträckning har det varit svårt att bedöma i vilket sammanhang det skulle vara mest effektivt att nå ut till informanter. Det har resulterat i att jag på många sätt blivit tvungen att aktivt söka efter mina informanter. Holme och Solvang (1997) beskriver detta som ett strategiskt urval vilket innebär att forskaren aktivt söker upp sina informanter. Ett e-postutskick gick ut till studenter vid institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet och information sattes upp på universitetets anslagstavlor med en förfrågan till potentiella informanter. Information skickades till olika socialkontor i Göteborgs stad som eventuellt kunde komma i kontakt med målgruppen. Det gjordes även ett utskick på Facebook⁵ med en förfrågan till studien med följande rubrik: ”VILL DU MEDVERKA I MIN STUDIE?”.

De informanter som uppfyllde studiens kriterier och slutligen medverkade i studien är ett resultat av utskicket på GU samt delningen på Facebook. De kom att omfatta tre personer. Intervjuer med dessa tre informanter skedde på en neutral plats bestämd i samråd med varje

⁵ Facebook är en nätverkssida där det är möjligt att hålla kontakt med vänner, familj, kollegor etcetera. Varje person har en egen sida där det går att publicera meddelanden och material som även kan delas vidare genom att ”vänner” delar inlägg på sina sidor som i sin tur är synligt för deras ”vänner”.

enskild informant. Varje intervju var på cirka en timme vilket upplevdes som tillräckligt eftersom informanterna inte hade några problem med att ge uttömliga redogörelser av sina upplevelser. Varje informant intervjuades enskilt och helt oberoende av de övriga. I studien kallas de Alexander (19 år), Anna (30 år) och Marianne (46 år), men de heter naturligtvis något annat i verkligheten. *Alexander* växte upp i en mellanstor stad i Sverige, men härstammar från Irak. Han är ogift och bor fortfarande hemma hos sina föräldrar. *Anna* är gift och har inga barn. Båda hennes föräldrar är ursprungssvenskar och Anna växte upp tillsammans med sin familj i en storstad i Sverige. *Marianne* är ensamstående med flera barn. Hon är ursprungssvensk och växte upp i en mellanstor stad i Sverige.

Intervjuerna har varit *ostrukturerade* där jag förvisso har haft förväntningar på hur jag skulle vilja att intervjuerna ska framskrida, men jag har låtit varje enskild informant prata fritt och berätta om sina upplevelser. Endast en fråga har ställts för att inleda intervjuerna: ”Vad minns du från tiden när ditt syskon blev placerat?”. Den inledande frågan har fungerat som en utgångspunkt eftersom det då varit möjligt att i ett inledande skede få förståelse för hur varje enskild informant tänker kring ämnet. Frågan har också fungerat som en bred inledning så att informanten direkt kan vara aktiv och deltagande i intervjun.

Kvale och Brinkmann (2009) beskriver nedan en *semistrukturerad livsvärldsintervju*.

The semi-structured life world interview seeks to obtain descriptions of the life world of the interviewee with respect to interpreting the meaning of the described phenomena; it will have a sequence of themes to be covered, as well as some suggested questions. Yet at the same time there is openness to changes of sequence and forms of questions in order to follow up the specific answers given and the stories told by the subjects (Kvale & Brinkmann, 2009: 124).

Intervjuerna har gett ett material på totalt 3 timmars inspelad intervju vilket resulterat i ca 50 sidor utskrivna text. Kvale och Brinkmann (2009) menar att en forskare även kan anteckna under intervjuförloppet, men att det på många sätt kan inverka negativt på en intervju eftersom det skapar fler avbrott. Genom att spela in materialet har jag kunnat lyssna oavbrutet på informanternas berättelser och haft möjlighet att ställa relevanta följdfrågor utan att förhindra den process informanterna genomgår då de delar med sig av sina upplevelser. Transkriberingen har skett genom att skriva ut varje del av varje intervju ord för ord. Det har gjorts för att inte gå miste om viktiga infallsvinklar som inte alltid är framträdande då endast vissa fragment transkriberas. Det har tagit tid, men för slutresultatet har det varit avgörande för att kunna genomföra en relevant analys.

För den här studiens informanter kan det inte ha varit enkelt att gå från att inte ha varit tillfrågade tidigare om vad de varit med om till att ställa upp på en intervju där de ingående fått redogöra för sina erfarenheter. Det kanske är just därför som fler inte ställde upp på en intervju. Som intervjuare gav jag mig ut på okänt vatten eftersom jag inte kunde föreställa mig hur de skulle reagera på att *tala ut* även om jag kunde anta att det skulle kunna vara känsloladdat. Det har tydligt märkts att informanterna, under tiden som de har blivit intervjuade, har reflekterat och bearbetat allteftersom de delat med sig av sina upplevelser. Under tiden som de berättat har de stannat upp, funderat och berättat på ett annat sätt då de insett nya perspektiv. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är det ett exempel på hur en intervjusituation inte bara ökar forskarens kunskap utan även de personer som deltar i en studie. Det beror på att informanterna, genom att berätta sin historia, reflekterar över sådant som inte tidigare fått komma till ytan. För att få ökad förståelse i värdet av att berätta avslutade jag varje session med att fråga respektive informant om hur det hade känts att prata

om sina upplevelser. Nedan redogörs ett sammandrag av informanternas reflektioner kring deras medverkan.

- Alexander uttryckte att det inte hade varit så känsloladdat att prata om sina upplevelser som han från början hade förväntat sig. Samtidigt förklarade han att berättandet gett honom insikt i att systemens placering hade påverkat honom mer än vad han hade trott tidigare.
- Anna uttryckte att hon blev förvånad över att det som väckte mest känsla var det som hade varit positivt med situationen, vilket var något som hon inte hade reflekterat över tidigare.
- Marianne uttryckte att hon genom intervjun hade fått nya perspektiv. Hon hade aldrig tidigare tänkt på *sin egen* upplevelse eftersom hennes tidigare fokus alltid hade varit på hur andra, exempelvis syskonen, hade upplevt situationen och på hur de kände.

Intervjuer som undersökningsmetod bidrog alltså till att informanterna fick stå i fokus. Det var deras upplevelser som var av intresse. Framför allt handlade det inte om hur deras syskon kände, hur deras föräldrar kände eller hur deras omgivning kände. Det i sin tur bidrog till nya insikter, inte bara för mig utan även för informanterna vilket jag skulle vilja säga har ett värde i sig.

4.1.1 Kommentar angående urvalsstorleken

I det initiala skedet befarade jag att antalet intervjupersoner skulle vara otillräckligt. Intervjuer påbörjades dock för att därefter kunna göra en lägesbedömning kring huruvida urvalet skulle kunna ge en tillräcklig bild av fenomenet. När de tre var genomförda bedömde jag det så att de skulle räcka. Allteftersom intervjuerna fortskridit har nämligen informanterna tillåtit att gå på djupet i sina minnen och tankar vilket gav ett resultat över förväntan; ett fylligt resultat framkom trots att informanternas antal från början talade mot detta. Kvale och Brinkmann (2009) förklarar också att det inte finns en uttalad regel som säger hur många informanter som bör ingå i en kvalitativ studie utan att en forskare bör intervjua så många eller så få informanter som studiens syfte kräver. Kvale & Brinkmann menar till och med att forskare många gånger använder sig av för många informanter i sina studier vilket gör att kvaliteten blir lidande då det ger mindre tid till att analysera och förstå materialet. Den här studiens fokus har varit att få fram så djupa redogörelser som möjligt vilket det slutliga intervjumaterialet visar på.

4.2 BEARBETNING OCH TOLKNING AV DATA

För att kunna få fram essensen ur det totala materialet har jag lyssnat igenom intervjuerna vid upprepade tillfällen och det transkriberade materialet har noggrant lästs igenom. Varje genomläsning har bidragit till nya upptäckter. På så vis har materialet kunnat förbli levande. Kvale och Brinkmann (2009) förespråkar en sådan syn då de menar att utskrivna intervjuer inte bara är redogörelser i form av text utan att det är ett levande material och bör behandlas därefter. Jag har bearbetat materialet genom *meningskoncentrering* vilket enligt Kvale och Brinkmann (2009) är ett sätt att koncentrera resultatet av intervjuerna och därmed få fram essensen av det som sagts. Under bearbetningsförloppet beslutade jag att analysera materialet som en helhet istället för att analysera varje persons redogörelser för sig då redogörelserna

blir starkare i relation till varandra. Med hjälp av de teoretiska perspektiven kunde jag sedan gå vidare i tolkningen av utsagorna vilket redovisas i resultat och analysdelen.

4.3 VALIDITET OCH RELIABILITET

I kvantitativa studier är validitet och reliabilitet mått med vilka man bedömer studiens trovärdighet. Bryman (2012: 171) beskriver *validitet* enligt följande: ”*Validity* refers to the issue of whether an indicator (or set of indicators) that is devised to gauge a concept really measures that concept.” En studies validitet mäts därmed genom att se på huruvida studien mäter det den från början gjort anspråk på att mäta och att det genomgående följs i genomförandet. Med *reliabilitet* avses en studies stabilitet över tid och ställer frågan ’*om studien skulle genomföras igen, skulle resultatet bli detsamma?*’ (Bryman, 2012). Dessa mått är svårare att tillämpa i en kvalitativ studie där man istället för validitet kan tala om tillförlitlighet och istället reliabilitet kan använda trovärdighet (Kvale och Brinkmann, 2009).

Den här studiens validitet kan bedömas som hög då jag menar att det som skulle undersökas faktiskt satts i centrum såväl via studiens syfte som i redovisning av resultat, analys och slutsatser. Reliabiliteten blir svårare att avgöra i och med att det inte går att garantera att studiens resultat skulle bli detsamma om det skulle göras på exakt samma sätt igen. I en kvalitativ studie är det näst intill omöjligt att hålla alla variabler konstanta då verkligheten ständigt förändras och då den mänskliga påverkan är alltför stark. Kvale och Brinkmann (2009) förklarar att det beror på att en kvalitativ intervju bygger på samspelet mellan informanten och forskaren. Skulle en helt annan forskare gå tillväga helt enligt de steg beskrivna i den här studiens metod och genomföra intervjuer med samma inledande fråga, och dessutom ha exakt samma urval med samma personer skulle resultatet ändå kunna bli helt annorlunda. Det är inte något som är specifikt för just den här studien utan det är en generell faktor i kvalitativa studier, i synnerhet där intervjuerna är av en semistrukturerad eller ostrukturerad karaktär. Det är också samspelet mellan forskaren och informanten som gör att kvalitativa studier kan få ett sådant djup och det är därför berättelserna kan skildras så verklighetstroget (Kvale och Brinkmann, 2009).

4.4 ETISKA ASPEKTER

Etik är något som är viktigt att reflektera över i ett vetenskapligt arbete. Vetenskapsrådet (2011) ger i nedanstående kommentar exempel på de intressen som finns i forskning ur ett etiskt perspektiv.

Forskningsetiska överväganden handlar i hög grad om att hitta en rimlig balans mellan olika intressen som alla är legitima. Kunskapsintresset är ett sådant. Ny kunskap är värdefull på flera sätt och kan bidra till individens och samhällets utveckling. Integritetsintresset liksom rätt till skydd mot olika former av skada och risk för skada är andra legitima intressen (Vetenskapsrådet, 2011: 10).

Bryman (2012: 135), *med hänvisning till Diener och Crandall (1978)*, tar upp några av de viktigaste principerna en forskare bör förhålla sig till i genomförandet av en vetenskaplig studie och han uttrycker dessa enligt nedan.

1. whether there is *harm to participants*;
2. whether there is *lack of informed consent*;
3. whether there is *invasion of privacy*;
4. whether *deception* is involved.

Många av de etiska principer som en forskare bör följa är av en mer frivillig karaktär då det inte är lagbundet (Vetenskapsrådet, 2011). Utöver hänsyn till svensk lag har jag kontinuerligt följt olika etiska ställningstaganden. De uppställda frågorna är baserade på etiska förhållningssätt av Bryman (2012), beskrivna på föregående sida, samt på riktlinjer från Vetenskapsrådet (2011). Nedanstående är ett sammandrag av de olika etiska principer som ligger till grund för den här studien.

1. Hur har informanterna fått *information* om studien och är informationen *sanningsenlig*?

Redan i ett inledande skede har *omfattande information* om studien getts potentiella informanter. Allt för att informanterna redan från början ska ha kännedom om vad det innebär att delta i studien. Kvale och Brinkmann (2009) bekräftar att det är en viktig etisk aspekt i genomförandet av en studie att personer som väljer att delta är informerade om vad studien går ut på. För vissa kanske det inte spelar någon roll, men oberoende av detta är genomgående information av största vikt. Informationsbladet som varje informant fått ta del av uppger att det är deras erfarenheter och upplevelser som är i fokus. Informanterna har från starten informerats om att studiens resultat, vilket är baserat på deras redogörelser, är en del av min masteruppsats och att det kommer att publiceras i form av en uppsats på Göteborgs universitet. All information har varit *sanningsenlig* utefter min egen kännedom och utifrån den information jag själv har fått via min institution.

2. Hur har informanterna erbjudits möjlighet till att ge sitt *samtycke*?

Genom informationsbladet har bollen lagts på informanternas planhalva och i och med det har det från början varit helt utan tvång att delta. Informanterna har ombetts att ta nästa steg genom att själva ta kontakt *om* de skulle vara intresserade av att delta och dela med sig av sina upplevelser via en intervju. Vid intervjutillfället har informanterna dessutom tillfrågats och gett sin tillåtelse att bli inspelade. Intervjutillfället har anpassats efter informantens önskningsar vad gäller tid och plats och de har informerats om att de kan dra sig ur när som helst under resans gång. De har även getts möjlighet att ge sitt samtycke igen efter eventuell genomläsning (*se punkt 4*).

3. Hur har informanterna blivit försäkrade om *konfidentialitet* och har de *avidentifierats*?

Samtliga informanter har gett sina samtycken till inspelning av intervjuerna (*enligt beskrivning i punkt 1*) och de har informerats om att materialet kommer att förstöras efter att det analyserats. Det har varit en försäkran från min sida att deras berättelser i sin helhet *endast* skulle komma att användas av mig för den aktuella studien. Informanterna har redan i informationsstadiet fått kännedom om att anonymitet är garanterad genom avidentifiering av namn och sammanhang så att studien inte ska kunna kopplas till specifika personer.

4. Hur och i vilken utsträckning har informanterna fått *ta del av materialet*?

De informanter som tagit kontakt har ytterligare informerats om att de får läsa igenom det transkriberade materialet om de så önskar. Kvale och Brinkmann (2009) menar att deltagare i kvalitativa studier ibland kan uppleva att de delat med sig av för mycket information vilket i sin tur kan bidra till att deltagandet i studien upplevs som negativ. Genom att informanterna

fått möjlighet att ta del av sina intervjuer har de också kunnat ge feedback på om något har känts obekvämt.

5. Hur har deltagarna skyddats från *skada* och hur har jag *hanterat min egen roll*?

I och med den maktobalans som redan finns i relationen mellan intervjuare och informant (Kvale och Brinkmann, 2009) har alla ovanstående steg ansetts vara nödvändiga, i synnerhet för att informanterna ska känna sig så trygga och bekväma som möjligt i intervjusituationen. Under intervjuerna har jag försökt att hålla mig neutral genom att vara varken medhållande eller icke-medhållande. Ur en etisk aspekt har det varit viktigt för mig att hålla mig till rollen som forskare och inte gå in i rollen som terapeut. Kvale och Brinkmann (2009) diskuterar denna svåra balansgång och menar att det är viktigt att skilja på roller i intervjusituationen. De menar att en terapeut kan vara mer aktiv och ingripande i en terapeutisk intervju, men att det inte är etiskt riktigt att agera som terapeut i en kvalitativ intervju. Under en intervju delade en av informanterna med sig av en känsloladdad händelse. Informanten började gråta och jag förblev neutral i mina ansiktsuttryck eftersom jag så lite som möjligt ville påverka informantens känslotillstånd eller historia. Jag hanterade situationen genom att ta extra tid med informanten *efter* intervjun för att vara säker på att det inte rivits upp sår som informanten inte kunde hantera själv för att vid behov kunna hänvisa personen vidare.

4.5 Litteratursökning

För forskningsöversikten har jag i huvudsak genomfört sökningar i ProQuest Social Sciences vilket tillåter sökningar i åtta olika databaser samtidigt: *ERIC*, *International Bibliography of the Social Sciences (IBSS)*, *Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA)*, *PILOTS: Published International Literature on Traumatic Stress*, *Psyc ARTICLES*, *Psyc INFO*, *Social Sciences Abstracts* och *Sociological Abstracts*. Dessa databaser är samtliga inom ämnesområdena sociologi och socialt arbete.

Jag har genomfört sökningarna via en avancerad sökning och sökningarna har avgränsats till att omfatta artiklar som är granskade av sakkunniga (*peer reviewed*). Jag har sökt efter artiklar på svenska och engelska. Olika kombinationer av sökord har använts, men i den slutgiltiga sökningen som har varit mest framgångsrik och relevant har sökorden kombinerats enligt följande: *foster care AND sibling* OR sibling* relation**. Ett eller flera av dessa sökord har återfunnits i respektive artikels *keywords*. Genom att söka på det visat har jag fått ett resultat omfattande *36 artiklar* vilka har varit relevanta för den aktuella studien. Jag har slutligen gjort ett urval av dessa artiklar baserat på vilka som ansetts spegla forskningsfältet. En majoritet av de artiklar jag har redovisat har varit på engelska. De svenska studierna, vilka i huvudsak varit avhandlingar, har jag funnit via universitetsbiblioteken på Göteborgs universitet.

Studierna som redovisats som i huvudsak handlat om syskon, oberoende av familjehemsforskningen, har jag funnit genom sökordet *syskonrelationer* i olika kombinationer via svenska och internationella bibliotek. För de teorier som ligger till grund för studiens analys har jag sökt litteratur på liknande sätt. Till stor del har litteraturen varit på engelska vilket i viss mån varit en fördel då det möjliggjort att jag kunnat få tillgång till nyare upplagor. Samtidigt har jag försökt att gå tillbaka till ursprungsskällor och då har de nyare upplagorna inte spelat lika stor roll. Jag har kompletterat teorierna med vetenskapliga artiklar.

5. RESULTAT OCH ANALYS

Det här kapitlet kommer att omfatta flera delkapitel. Det första delkapitlet beskriver informanternas bilder av hur det såg ut i familjen innan deras syskon blev placerade (5.1). Här tydliggörs familjens struktur och informanternas roller i familjen. Därefter redogörs för själva uppbrottet som har lett fram till en separation då ett eller flera syskon placerats i familjehem. Här redogörs även för vilka konsekvenser uppbrottet medfört för informanterna (5.2). Därefter redogörs för informanternas personliga tolkningar av situationen över tid (5.3). Det följs av beskrivningar av informanternas sätt att bemästra och hantera situationen som de ställts inför. Det inkluderar själva uppbrottet och separationen i sig (5.4). Avslutningsvis beskrivs den nutida situationen, hur informanternas relationer till syskonen ser ut idag och vad som har ändrats i relationen under årens lopp (5.5). Varje delkapitel avslutas med en sammanfattande analys där informanternas upplevelser tolkas med hjälp av min teoretiska referensram och tidigare forskning.

5.1 BILDER AV URSPRUNGSFAMILJEN

5.1.1 Anna

Anna växte upp i en familj som till en början fungerade väl. Hon beskriver sin familj utifrån hur den var både före och under den tid som hennes bror blev placerad i familjehem. Hon beskriver en familjesituation där hennes föräldrar var mitt uppe i en separation och det var kaos i familjen. Hon fokuserar främst på hur detta påverkade henne och hennes bror. Anna nämner att hon har fler syskon, men deras roller är inte lika framträdande i hennes beskrivning av familjen. Perioden före familjehemsplaceringen lades en stor del av föräldrarnas ansvar över på henne och hon fick göra sådant som hon tyckte var föräldrarnas uppgift, exempelvis att närvara på ”kvartsamtal”. Under den här tiden fick hon en mammaroll med det ansvaret som det innebär. Anna beskriver även: ”Det kan ju vara så att det är just den som blir fosterhemsplacerad som har problemet, men i vår familj var det alla som hade problem, och då speciellt mina föräldrar”. Anna hade önskat att hennes föräldrar skulle ha tagit ett större ansvar, men hon menar att deras situation i sig gjorde att de helt enkelt inte klarade det. Vid tiden före broderns placering säger Anna: ”Då var jag som hans mamma. Jag tror att han sa det ibland också, att han ville att jag skulle vara hans mamma, men då förklarade jag att skulle jag vara det så skulle jag vara ganska jobbig också för då har man ett annat ansvar”.

Tiden innan placeringen hade deras pappa börjat dricka mycket och hennes bror fick också ta mer ansvar genom att gå ut och hålla ut spritflaskor och liknande. Mamman orkade då inte ta ansvar och kände sig inte kapabel att ta hand om brodern. Under den tiden menar Anna att det var kaos, i synnerhet i broderns liv. Anna beskriver även att hon hade svårare att hantera att mamman valde att inte ta hand om brodern, med tanke på att hon kunde, men ändå sköt från sig ansvaret. Mamman träffade en ny man och fokuserade istället på det förhållandet än att ha omsorg om brodern.

Anna berättar att det var så mycket i hennes eget liv så hon orkade inte riktigt själv. Hon ville bara flytta för att komma bort från familjen; ”/.../ Jag flydde lite själv /.../ samtidigt som att jag hade önskat att jag hade orkat ta hand om honom, att vi hade flyttat iväg han och jag”. Hon menar dock att om hon hade varit kvar hemma så hade hon mått sämre och då hade hon

inte kunnat vara ett stöd för sin bror. Anna anpassade sitt liv efter sina föräldrar och deras konflikter, vilket hon ville ta avstånd från.

5.1.2 Marianne

Mariannes familj bestod av mamma, pappa och tre yngre syskon. Syskonen hade sin mamma gemensamt, men hade olika pappor. Marianne beskriver en lång tid av kaos med föräldrar som drack och som därtill hade psykiska problem och som resulterade i att samtliga syskon, utom hon själv, blev placerade i familjehem för första gången. Redan på den tiden då de bara var två syskon fanns problemen med i bilden. Mamman åkte in och ut från ”psyket” och Marianne spenderade mycket tid hos sin mormor, varifrån hon menar att hon har sina lyckligaste barndomsminnen.

Genomgående beskriver Marianne att det hade varit jobbigt och besvärligt hemma så långt hon kunde minnas och det hade varit oerhört rörigt genom åren. Föräldrarna drack och kunde inte ta hand om dem [barnen] på grund av det. Hon beskriver även att mamman vid upprepade tillfällen hade försökt att ta livet av sig.

Marianne berättar också hur mycket hon tänkte på sina syskon istället för på sig själv. Hon menar att hela hennes liv har gått ut på att det ska bli bra för hennes syskon och att det blivit så eftersom hon är äldst i syskonskaran:

Sen vet jag inte om det beror på att man är äldsta syskonet, för jag tror att många äldre syskon, det här är ju inget nytt fenomen, att man tar det här ansvaret och man gör vissa saker när man är äldst i en syskonskara och har föräldrar som missbrukar, så är det ju för dom flesta och framför allt för tjejer vad jag kan förstå det som så, att det här är ju ingen ny situation på något sätt.

Marianne berättar att hon och hennes närmsta syster delade rum och att de hade en vanlig syskonrelation. Samtidigt tillkom det mycket ansvar då de tillsammans, vid ung ålder, tog hand om de två yngre syskonen när föräldrarna var borta. Det var inte bara roligt att ha det ansvaret menar Marianne och det var inte något ansvar som hon hade bett om att få. Ansvaret bara lades på henne. Mammans och pappans drickande skedde periodvis, men ofta dagligen och då fanns ingen annan utväg än att sköta omsorgen om de yngsta syskonen.

Marianne beskriver att hon, när det var som jobbigast, kunde springa till torget och ringa sin mormor med 25-öringar som hon sparat, och då kunde hon berätta om hur de hade det eftersom mamman i perioder inte tillät att Marianne och hennes mormor träffades. Marianne beskriver också hur allt såg bra ut på ytan, hur familjen utåt sett inte upplevdes som en familj med så mycket problem, men att det innanför väggarna var långt ifrån en obekymrad tillvaro.

5.1.3 Alexander

Alexander beskriver att hans familj bestod av en ensamstående mamma och tre syskon; två äldre systrar och Alexander själv som är yngst i syskonskaran. På många sätt skyddades han från det som pågick runtomkring honom i familjen. Han tror själv att det beror på att han är yngst i familjen. Han beskriver att det i familjen sällan talades om några problem eller svårigheter på något sätt. Tiden innan den äldsta systern blev placerad var Alexander ung och därför är det mycket som han inte kunnat förstå från den tiden. Han menar att han var för ung för att reflektera över saker och ting. Dock minns han det som en trygg tillvaro. Vid upprepade tillfällen uttrycker Alexander: ”Jag har skyddats väldigt mycket från allt”. Ett

resonemang han för är att han tror att det skulle kunna vara kulturellt och att man i hans kultur särbehandlas som pojke.

Alexanders relation till den äldsta systemen innebar att han placerade henne på en piedestal och såg upp till henne, men att han egentligen hade sett upp mycket till båda systrarna. Han beskriver att den systemen som är närmst i ålder tog mycket ansvar för honom vad gäller omsorg i och med att mamman arbetade heltid och inte kunde vara hemma exempelvis när Alexander kom hem från skolan. Han beskriver även en pappa som fanns med genom sporadiska besök, men som inte på något vis hade en primär papparoll gentemot Alexander under hans uppväxt.

När Alexander talar om sina syskon så berättar han att den äldsta systemen fick mycket frihet och att han tror att den friheten hade gått överstyr. Även mellansystemen fick under den tiden ta extra mycket ansvar på grund av att den äldsta systemen inte var hemma lika mycket. När han talar om sin mammas roll gentemot den äldsta systemen och hans egen roll i familjen, uttrycker Alexander:

Det funkade uppenbarligen inte mellan henne och vår mor, men jag tror inte att det berodde på att vår mor uppfostrade henne dåligt. Det handlade väl kanske om vilket umgänge hon hade liksom. Man påverkas ju väldigt mycket av sina vänner. Sen fick hon väldigt fria tyglar, vilket jag också har fått. Men det var annorlunda, hon är tjej och jag är kille. Jag är den enda sonen.

En händelse som Alexander särskilt minns är kvällen som vände hela familjens liv upp och ner. Ingen visste att han hörde händelsen, han sa inte ett ord, men tårar rann ner från hans kinder. Det är en kväll som han minns väl än idag.

5.1.4 Sammanfattande analys

Informanterna berättar om sina respektive familjesituationer från tiden före deras syskon blev placerade i familjehem. Trots att det är olika individer som berättar framgår det likheter i hur de framställer sina familjeförhållanden.

Anna och Marianne beskriver kaotiska familjesituationer där de ställdes inför ett tydligt ansvarsövertagande. För Anna var det flera separationer som skedde parallellt och hennes familj var i upplösning. Anna beskriver att föräldrarna saknade förmåga att ta sitt ansvar vad gäller omsorgen om henne och hennes bror. Därför tog Anna över det ansvaret från föräldrarna då alla i familjen hade problem. För Anna var det svårast att hantera att mamman valde bort sitt ansvar för att fokusera på en ny relation medan det var enklare att acceptera att pappan inte kunde ta sitt ansvar på grund av sitt dåvarande missbruk. Annas reflektioner över de händelseförlopp och relationer vid tiden före omhändertagandet gav hennes handlande en viss mening som kom ur den situation hon befann sig i. Detta ligger i linje med Blumers resonemang där individer tolkar interaktionerna så att de ska framträda som meningsfulla (Blumer, 1969).

Marianne beskriver en mer långvarig tillvaro av kaos och det framgår att hennes föräldrar under lång tid hade haft omfattande missbruk och psykiska problem. Marianne fick i tidig ålder överta ansvar från föräldrarna. I hennes redogörelser reflekterar hon över kön och ålder i varför hon tror att just hon tagit ett sådant omfattande ansvar i hemmet. Enligt Schönbeck (2008) är det ofta *ett* syskon som tar över ansvar från föräldrarna i samband med motgångar. I Anna och Mariannes beskrivningar bekräftas ett sådant resonemang. Marianne kunde emellertid dela ansvaret med sin syster då de tillsammans tog hand om sina yngre syskon.

Deras subsystem som syskon bidrog till att familjesystemet fungerade någorlunda trots föräldrarnas missbruk och deras oförmåga att ta sitt ansvar i den faktiska omsorgen om barnen. Detta är något som Minuchin och Fishman (1981) uppmärksammat. De menar att syskon är de personer som en individ lär sig att interagera med först och att närvaron av syskon är av stor vikt i hanterandet av svåra situationer. Marianne och mellansystemens relation [före familjehemsplaceringen] stärktes som ett resultat av familjens motgångar och föräldrarnas tillkortakommanden vilket resulterade i att hon kunde hantera situationen mer framgångsrikt.

Anna fick ta över ansvar från föräldrarna, men hade ingen konkret person att dela ansvaret med i och med att det enda syskonet som bodde kvar hemma med henne var brodern som inte hade en framträdande roll. Ansvaret blev övermäktigt och Anna lämnar ifrån sig det. I Annas beskrivningar framgår ambivalens i huruvida hon hade fattat rätt beslut i att inte stanna kvar. Anna uttrycker att hon flydde för att överleva, men att hon samtidigt kände skuld inför att hon lämnat brodern ensam. Frydenberg (2002) benämner Annas reaktion som *coping*, det sättet som en människa reagerar på och hanterar motgångar. Anna hanterade situationen genom att inte stanna kvar eftersom hon vid den tidpunkten inte kunde finna någon annan utväg.

När Alexander berättar om sin familj skiljer hans beskrivning sig åt på många sätt från Anna och Mariannes, i synnerhet vad gäller hans upplevelse av föräldrarnas omsorg. Alexander lägger snarare vikt på att mamman och den äldsta systemen hade svårigheter att kommunicera, om den frihet systemen tagit sig och som gått överstyr. Därmed framställs inte hela systemet som dysfunktionellt utan endast en del i systemet vilket inte verkar ha påverkat Alexander märkbart. Det speglar sig i hur Alexander upplever situationen i stort. Alexander beskriver mamman och syskonen som en naturlig trygghet och istället för att vara omhändertagande har han blivit omhändertagen av personer i hans familj. Detta diskuteras inom anknytningsteorin där det menas att en trygg anknytning i tidig ålder skapar goda förutsättningar för framtida relationer (Bowlby, 1977).

Informanterna diskuterar sina roller i familjen. Enligt Minuchin och Fishman (1981) är det vanligt att familjen, i egenskap av att vara ett system, förändras över tid eftersom både personer och situationer är föränderliga. Annas såväl som Mariannes familjesituation kännetecknar emellertid inte en vanlig förändring i familjesystemet utan exemplifierar snarare situationer där systemet tvingas till förändring och nya roller antas på grund av påfrestande faktorer såsom föräldrarnas bristande föräldraförmåga. Ur Alexanders beskrivningar framgår att han även innan den äldsta systemens placering i familjehem inte hade förväntats att ta ett framträdande ansvar i familjen eftersom han är yngsta barnet i syskonskaran. En sådan rollfördelning framförs av Schönbeck (2008) som menar det yngsta syskonet med gott samvete kan ta ett steg tillbaka eftersom det finns äldre syskon i familjen som kan väga upp och ta ett större ansvar. Det framgår också att det finns en kulturell aspekt i systemet där Alexander ser skillnader mellan systrarna och honom då han är enda sonen. Det är något som också kan ha inverkat på rollfördelningen. Minuchin, Colapinto och Minuchin (2007) diskuterar detta då de menar att det är många faktorer som inverkar på de mönster som råder i en familj, däribland familjens etnicitet och deras kultur.

5.2 UPPBROTET

5.2.1 Alexander

Alexander berättar att han var väldigt ung när hans syster placerades och att han därför har sporadiska minnen av händelserna. Han minns det som en lugn tillvaro och hade inte direkt lagt märke till problem i familjen. Alexander berättar dock att omständigheterna kring hans systers placering tillhör hans tidigaste minnen. Han minns att hans mamma samt pappa, som var på besök, hade hamnat i en högljudd diskussion med den äldsta systemen. Alexander berättar att han befann sig i ett annat rum när det hände. Han berättar att systemen hade en vän på besök som fick lämna lägenheten och att han hörde skrik. Kort därefter kom Polisen hem till Alexander och hans familj. Alexander berättar:

Jag kommer nog aldrig att glömma det, jag var så rädd. I och med att jag inte var så nära min far heller så byggdes det upp en bild av honom som en främling och då trodde jag att min syster råkade illa ut och det var väl obehagligt sådär. Sen kom Polisen, jag minns att jag låg i soffan och jag ville inte prata med någon /.../. Det var väl traumatiskt, jag har inte reflekterat så mycket kring det i mitt vuxna liv.

Alexander berättar att han inte minns mycket mer än så av just den händelsen, men att han fått det återberättat för sig att han inte ville prata med någon på två veckor efter att systemen försvann. Han berättar även att han inte träffade systemen så ofta efter det och det tyckte han var jobbigt.

5.2.2 Anna

För Anna och hennes bror var vägen till att brodern placerades en lång process och hon förklarar det inte som en plötslig händelse. Anna beskriver att det inte bara var en separation mellan henne och hennes bror utan att det var en separation för hela familjen eftersom det var som att alla skiljdes åt samtidigt och försvann åt olika håll. Anna berättar att det var som att alla i familjen hade problem och då i synnerhet föräldrarna. Anna upplever att det i slutändan var brodern som fick ta den värsta smällen eftersom det var han som blev placerad i familjehem. Hon beskriver situationen enligt nedan:

Det var inte bara det att han kom till en fosterfamilj utan det var att liksom pappa drack så mycket att han gjorde massa dumma grejer och min mamma träffade en ny samtidigt och jag flydde iväg till en annan skola, min lillasyster mädde jättedåligt och jag tror min andra bror, han bodde inte hemma längre men skulle komma hem till allt detta för att hjälpa till. Så att det var så mycket samtidigt att det är lite svårt att urskilja vad som var vad för det är ju oftast inte bara en grej som gör att /.../.

För Anna möjliggjorde placeringen att hon kunde ta ett steg tillbaka och vila från ansvaret. ”När han fick komma till fosterhemmet då så kunde jag släppa det lite också och tänka på mig själv och tänka på annat helt enkelt än honom, för att han var den minsta i familjen och jag storasyster och då blir det lätt att man vill ta hand om honom.” Anna berättar att den största konsekvensen av placeringen av brodern var att hon kunde släppa tankarna om honom lite och det tycker hon var skönt. Året som brodern var placerad beskriver Anna som ett år av återhämtning för alla parter där alla syskonen fick tänka på sig själva för ett tag. Samtidigt beskriver Anna en känsla av att inte vara lika behövd längre, att det trots allt hade funnits en tillfredsställelse i att hjälpa någon annan. Anna beskriver: ”Jag ville ju förändra allting för honom [brodern], men det kunde jag inte”.

5.2.3 Marianne

När Marianne beskriver separationen från syskonen så minns hon det inte som något som skedde plötsligt. Hon berättar att hennes äldsta lillasyster en dag bestämde sig för att flytta hemifrån, gick hem till sin kompis och stannade där på grund av att hon upplevde det vara alltför jobbigt hemma. Kompisens föräldrar kontaktade socialtjänsten som direkt blev involverade och fattade beslutet att omhänderta och placera systemen. Marianne beskriver att i samma veva gjorde socialtjänsten en ny utredning och då placerades även de två yngsta syskonen i familjehem. Marianne beskriver att det kändes som ”en lättnad för deras skull och en lättnad för min [hennes] skull också /.../ att man slipper ta det ansvaret, slipper gå och fundera på om man ska ringa Socialtjänsten eller om man ska berätta det här för någon.”.

Marianne har inget minne av att hon skulle ha inkluderats i några utredningar och hon blev aldrig föremål för någon placering. Innan systemens placering hade hon också sagt ifrån genom att berätta för skolsköterskan hur hon hade det hemma. Hon beskriver: ”Jag sa till henne att ’nu orkar jag inte mer för mamma håller på och försöker ta livet av sig hela tiden’”. Samtidigt beskriver Marianne att hon kände en rädsla inför att även hon skulle bli placerad. Marianne berättar också att situationen i familjen gick upp och ner och att den ena placeringen skedde efter den andra. En brytpunkt var när pappan till de övriga syskonen gick bort.

Han tog livet av sig /.../ sen efter det så kämpade ju mamma hem barnen då, som jag uttrycker det, för det gjorde hon ju då och höll sig nykter och försökte och då kom barnen hem och sen så åkte dom på fosterhem igen och så har det hållit på i alla år tills dom blev så pass stora och kunde flytta hemifrån.

Marianne beskriver att relationen till syskonen förändrades i samband med placeringarna, att hon exempelvis hade en god relation till systemen som var närmst till henne i ålder, men att de efter uppbrottet aldrig fått samma relation igen. Marianne beskriver dock att hon tyckte att det var skönt att systemen vågade stå emot och att det bara varit systemen som var närmst i ålder till henne som någonsin vågat säga ifrån. Trots att föräldrarna ringde systemen och bad henne att komma hem stod systemen på sig, berättar Marianne.

Något som framgår tydligt i Mariannes redogörelser är att det var den allra första placeringen som kändes mest. Hon beskriver att den placeringen innefattade många tårar och att hon kände mycket ångest i den situationen. ”Det är mycket skuld i detta /.../ att det är mitt fel att dom försvunnit för att man pratat för mycket, att man har sagt hur det är och så.” Marianne var ung och situationen i hemmet beskriver hon som fruktansvärd eftersom mamman drack i princip dagligen. Dessutom började föräldrarna att festa och dricka ännu mer efter att syskonen placerats i familjehem. Marianne upplevde att de tyckte synd om sig själva och att de inte hade någon insikt i deras roll i situationen. I samma veva flyttade föräldrarna till ett nytt bostadsområde vilket gjorde att situationen i hemmet eskalerade och blev alltmer traumatisk med ännu fler fester där föräldrarna drack mer än tidigare. I det nya området träffade Marianne en äldre kille och fick mitt i den krisen, som hon beskriver, sitt första barn vilket ledde till att hon fick egen lägenhet och flyttade hemifrån. Det var mycket som hände samtidigt under den allra första placeringen, beskriver Marianne.

5.2.4 Sammanfattande analys

För samtliga informanter har själva uppbrottet, som ledde till syskonens placering i familjehem, varit känsloladdat oavsett om det varit ett plötsligt uppbrott eller om syskonens

placering upplevts som en process. Anna och Marianne beskriver upprottet mer som en upptrappning som ledde till de respektive familjehemsplaceringarna då deras familjer kämpat med olika slags problem och svårigheter. Alexander upplevde emellertid upprottet som plötsligt och oväntat.

För Anna skedde det flera separationer parallellt vilket innebar att situationen i familjen redan var kaotisk. I Annas beskrivningar av de konsekvenser upprottet medfört uppfattas en ambivalens. Hon pendlar mellan att se upprottet som positivt och negativt. Å ena sidan kunde hon släppa allt det ansvar hon burit på då hon kompenserat för det ansvar som föräldrarna inte kunde ta. Å andra sidan beskriver hon känslor av skuld eftersom hon upplever det som att det var brodern som fick ta den värsta smällen genom att bli placerad. Minuchin, Colapinto och Minuchin (2007) pekar på hur varje enskild del i familjesystemet påverkar och påverkas av de mönster som råder och således har det inverkan på hur de enskilda delarna agerar. Innan brodern blev placerad i familjehem var familjen i upplösning och placeringen resulterade i att rollerna omfördelades och varje enskild del i systemet fick istället tid att byggas upp och komma i balans vilket är i linje med det Minuchin och Fishman (1981) beskriver. Marianne upplevde, liksom Anna, en lättnad inför att syskonen placerades. Dels för att hon kunde frigöra sig från det ansvar hon hade behövt ta och dels för att syskonen inte längre behövde leva i en otrygg hemmiljö.

Alexanders berättelse av hur han upplevde upprottet avviker från Anna och Mariannes eftersom han själv inte såg det som att familjen hade problem. Därför blev själva upprottet i synnerhet skrämmande eftersom det tycktes komma från ingenstans. Det kan bero på att han var så ung och inte kunde förstå vad det var som egentligen hade hänt. Han målade även upp en bild av pappan som en främling vilket skapade mer rädsla genom Alexanders tolkning av situationen då pappan inte symboliserade trygghet för honom. Dels ligger detta i linje med Blumers (1969) teori om hur individer naturligt tillskriver mening till olika situationer och personer. Dels väcker detta tankar kring Alexanders anknytning och hur han förvisso tycks ha en trygg anknytning till sin mamma, men att hans relation till pappan uppfattas som ambivalent vilket är något som Ainsworth (1967) diskuterar i hennes studie om barns anknytning. Den ambivalensen kan mycket väl ha gjort Alexanders upplevelse av *upprottet* mer traumatisk eftersom pappan för honom symboliserade distans och osäkerhet (Ainsworth, 1967; Cassidy och Berlin, 1994).

Alexander vände sig inåt under en kort period efter själva upprottet och ville inte prata med någon om sin upplevelse. Det var således en traumatisk upplevelse för Alexander och det var särskilt svårt att inte få träffa systemen som tidigare. Inom anknytningsteorin beskrivs att barn som upplever en separation från en betydelsefull person kan reagera på olika sätt. Utmärkande är att det kan vara svårt att fungera som vanligt en tid därefter (Bowlby, 1973; Ainsworth, 1989) vilket stämmer in på Alexanders direkta reaktion på systemens försvinnande ur hemmet.

Något som i Mariannes beskrivningar avviker från det som Alexander och Anna beskriver är hur syskonens placering medförde en rädsla hos henne inför att hon också skulle bli omhändertagen och placerad i familjehem. För Marianne var det dessutom flera upprott som skedde eftersom syskonen emellan placeringar fick flytta hem medan det aldrig blev aktuellt för Marianne. Det skulle kunna bero på att syskonen åkte fram och tillbaka mellan olika familjehem och aldrig fick komma till ro någonstans. Marianne behövde inte genomgå det som syskonen gjorde, men fick istället ensam genomleva föräldrarnas kommentarer och deras ökade missbruk. Det som Schönbeck (2008) beskriver avseende syskons gemensamma erfarenhet av motgångar får en ny mening i Mariannes situation eftersom Marianne var ensam

kvar och den gemensamma erfarenheten av att leva i den otrygga hemmiljön som hon tidigare kunnat dela med syskonen, fanns inte längre vilket Marianne upplevde som en svårighet.

5.3 TOLKNINGAR AV SITUATIONEN ÖVER TID

5.3.1 Marianne

Marianne beskriver att situationen förändrats i samband med placeringarna och det uppstod många diskussioner i hemmet. Marianne reflekterar kring syskonens placeringar och uttrycker sina tankar kring varför inte hon blev placerad samtidigt som dem. Marianne blev aldrig aktuell och hon vet fortfarande inte varför hon aldrig blev placerad. Däremot har hon funderat över detta faktum under årens lopp. Hon berättar att:

Genom åren så har man ju funderat på det, men jag tror att det kanske berodde på att jag var mycket äldre än dom, att jag klarade mig själv lite grann /.../ och det är ju klart att man saknade sina syskon. Det var så mycket besvärligt hemma kan jag säga för det var jobbigt hemma /.../. Det blev ju då att det var fel på min syster. Det var hon som satte ner foten första gången tror jag, 'nu orkar jag inte bo hemma mer', och då var inte hon gammal, så det är klart att det blev mycket tjat hemma hos oss att det var fel på Socialtjänsten och det var fel på alla andra utom mina föräldrar.

Separationen från syskonen och mammans reaktion påverkade Mariannes syn på myndigheter. Hon berättar att hon utvecklade ett förakt för myndigheter och förklarar att hon samtidigt upplevde en rädsla för myndigheterna eftersom hon blev intalad att de tar barn till höger och vänster. Marianne förklarar att trots att mamman ständigt uttryckte att hennes syster var roten till alla problem så visste hon att det inte var systemens fel.

Nu har jag nånstans alltid förstått att det inte är på det viset, men man har ju inte kunnat säga ifrån när man var liten om man säger /.../ att 'nu räcker det' och 'det är faktiskt inte min syster', men nånstans inom mig så har jag alltid förstått att det är inte barnens fel utan det är faktiskt mina föräldrars fel /.../ men man blir påverkad på något konstigt sätt alltså, när man är barn blir man påverkad utav vad föräldrarna säger till dom.

I Mariannes beskrivning av de olika placeringarna framgår det även att de två yngsta syskonen var placerade hos henne efter att hon blivit myndig. Det var endast under en period och syskonen omplacerades flera gånger därefter. I de kommande placeringarna upplevde Marianne att hon fick möta motstånd från familjehemsföräldrarna och fick inte träffa sina syskon så ofta. Marianne reflekterar och har reflekterat kring sin roll som familjehem för syskonen och hon ser inte bara positiva effekter däri. Marianne har exempelvis fått en moderlig roll gentemot syskonen som bestått och det har varit svårt att återgå till en vanlig syskonrelation efter det. Dessutom menar Marianne att hon från flera aspekter blev utmattad av att ha syskonen placerade i sitt hem på grund av att modern då såg henne som en myndighetsperson och uttryckte mycket ilska när hon inte fick träffa barnen i samband med att hon var berusad eller liknande. Hon beskriver det som en intensiv och jobbig period.

Marianne uttrycker att den moderliga roll som hon tillskrivits har varit svår att ta sig ur och att det medfört en ambivalens kring vilken roll hon bör ha i relation till sina syskon. Marianne beskriver att det är en svår balansgång däri.

Det är när man ska ta sig ur dom här rollerna, det väl då problemen kommer egentligen för att när vi börjar bli jämställda, att dom inte är små längre, då är jag fortfarande mamma, som en mammoroll, åt dom och det är klart att dom ser ju inte mig som en mamma för att jag är ju inte

deras mamma, men jag har haft en mammaroll så det har varit mycket slitningar däremellan, absolut, och att man ska hitta sina nya platser, sina nya roller i syskonskaran, där jag inte ska vara den som är storasyster och det är svårt alltså /.../. Jag upplever det som så att när det har lagt sig och dom har vuxit upp och så, då är det väldigt bra att ha en storasyster som gör allting ena stunden, men sen nästa stund så vill ju dom va fria och då hänger jag inte riktigt med.

Marianne är medveten om att hennes situation också varit annorlunda än den för hennes syskon eftersom hon faktiskt aldrig varit placerad.

Vi har lidit olika mycket /.../. Jag har ju inte behövt åka fram och tillbaka på det viset, sen har det ju varit besvärligt att vara hemma också givetvis, men jag kan nog ändå säga att mina syskon har ju råkat värst ut med alla dessa slitningar för dom har ju haft annat att kämpa med.

Samtidigt förklarar Marianne att hon inte ser det som något negativt att hon inte blev placerad och hon uttrycker att hon i grund och botten tror att hon inte skulle må bättre om hon inte hade varit hos sina föräldrar hur jobbigt det än må ha varit.

5.3.3 Alexander

Alexander berättar att han inte minns hur hans relation till systemen var innan hon blev placerad i familjehem mer än att han alltid hade sett upp till henne. Däremot uttrycker han att den relationen de hade under placeringen blev mer moderlig eftersom systemen var omhändertagande gentemot honom när de väl träffades. ”Det var lite som att ha en helgsyster liksom /.../. Jag har alltid sett väldigt mycket upp till henne och det blev snarare än en syskonrelation, kanske en mor- och sonrelation lite grann.” Alexander förklarar också att han inte tog relationen till den äldsta systemen för given på samma sätt som med systemen som bodde kvar hemma, just eftersom han inte träffade henne lika ofta och inte lika regelbundet. Dessutom hade den äldsta systemen alltid med sig presenter, berättar Alexander, och de hittade alltid på roliga saker tillsammans så därför blev den äldsta systemen också den ”roliga systemen”.

Alexander berättar att han alltid blev glad över att träffa sin syster, att han bara lyste upp när de sågs. Han tror att han nog inte förstod vart hon hade tagit vägen. Han såg henne som systemen som han inte träffade så ofta som bodde någon annanstans, men han förklarar att han aldrig reflekterade kring varför hon inte längre bodde kvar hemma. Alexander berättar att han tänkte att hon säkert bara flyttat hemifrån. ”Jag tänkte inte på om man var tretton eller arton eller tjugofem eller tio år när man flyttade hemifrån. Hon var ju bara en äldre syster som hade flyttat för att hon kom inte så bra överens med våra föräldrar.”

Alexander kan se en viss skillnad på situationen i hemmet efter att systemen placerades i familjehem. I synnerhet kan han se att mamman kompenserade de fria tyglarna som den äldsta systemen hade fått genom att vara mer strikt gentemot systemen som bodde kvar hemma. ”Min äldsta syster fick ju väldigt mycket frihet som jag tror att min mamma ångrar att hon fick för att det gick överstyr.” Däremot kunde han inte se att hans mamma behandlade honom lika strikt. Alexander förklarar att han tror att det gjordes skillnad på honom och systrarna för att han var kille, att det skulle kunna vara på grund av den kultur hans familj härstammar från. Det är därför som han tror att det ändrades mer för hans syster, som bodde kvar hemma, än vad det gjorde för honom. Alexander säger att han också blivit mer skyddad från allting. Samtidigt ser han det inte som enbart positivt att han behandlats annorlunda än sina systrar.

Jag har ju aldrig behövt ta hand om någon, jag har alltid blivit omhändertagen. Jag har aldrig behövt oroa mig för nånting. Sedan har det väl satt vissa spår i mitt vuxna liv när jag stött på motgångar. Det kanske har varit jobbigare än vad det hade varit annars. Mina stora problem är

så pass små att de knappt räknas som problem, men dom gör ju lika ont liksom /.../. Man vill ju vara likadan som sina syskon, men så har det ju inte riktigt varit liksom.

Alexander uttrycker även att han fick så olika relation till alla i hans familj och att den kombinationen blev perfekt på något sätt eftersom olika personer uppfyllde olika funktioner. Han förklarar att den äldsta systemen, i och med hennes placering och hennes plötsliga frånvaro, utfyllde en funktion som han inte kunde få från de andra i familjen. Han tror att det beror på att systemen visste att han inte kunde prata med andra om sådant som han fick lov att prata med henne om.

5.3.2 Anna

Anna reflekterar kring den syskonrelation som hon och hennes bror har haft. Innan placeringen beskriver hon att hon och hennes bror hade en väldigt bra relation. Eftersom föräldrarna inte riktigt orkade kunde Anna träda fram mer och tog ett mer framträdande ansvar för brodern. Det menar Anna stärkte deras relation. När hon resonerar kring situationen i familjen och omständigheterna kring placeringen ligger mycket fokus på hur det var för hennes bror och hon beskriver sin bror på ett omhändertagande sätt.

Anna berättar att ett alternativ var att brodern skulle bo med henne och beskriver sina tankar kring det. ”Vi skulle flytta till en ny stad och börja om lite och jag skulle bli som en fosterförälder åt honom och då kändes det ett tag som att jag svek honom, genom att inte göra det valet /.../.” Hon berättar att hon trots det tycker att det var ett bra beslut att han placerades eftersom han fick komma till en bra familj; ”till en plats där folk faktiskt hade ork och möjligheter att ta hand om honom”. Samtidigt gav det Anna möjlighet att ta hand om sig själv och därigenom hade hon bättre förutsättningar till att stötta brodern. Anna berättar även att det var mycket som hände i hennes eget liv som gjorde att hon flydde lite själv från det hela, men hon förklarar att hon önskar att hon hade haft mer ork till att faktiskt ta hand om sin bror.

Anna berättar att hela situationen i samband med placeringen på sätt och vis kändes ledsam, just att hennes föräldrar inte var kapabla att ta hand om brodern.

Det känns ju inte bra när ens föräldrar inte kan eller får ta hand om min lillebror, att dom inte anses vara kapabla /.../. Det kändes jättekonstigt att 'varför vill dom inte', 'varför kan dom inte', 'varför tar dom inte tag i sina liv så att min bror slipper det här', att han slipper känna att han inte kan va hos sina föräldrar för att dom inte kan. Det är ju det som är tanken, att man ska va hos sina föräldrar. Så att det var väl liksom mest konstigt att min lillebror, 'varför ska han behöva vara i en annan familj?' /.../ Det är fel liksom.

Anna tror att hon hade mått ännu sämre om hon hade bott kvar i familjen. Hon hade anpassat sitt liv enligt sina föräldrar och deras konflikter och hon tror att hon då hade fungerat mer som en mamma till sin bror, snarare än en storsyster. Hon menar att hennes flytt från hemmet och broderns placering medförde att hon kunde ha en syskonrelation till sin bror. Anna beskriver:

Syskon ska vara syskon till varandra och ta hand om varandra på det sättet, lite som, mer som jämlika, att man ställer upp för varann och finns där för varann även om dom äldre tar hand om dom mindre lite mer, men föräldrar ska va dom som har huvudansvaret /.../. Barn ska vara barn och jag tror att det finns en anledning till varför det är som det är, att det är sundast att faktiskt behålla dom relationerna man fick.

Under placeringen hade Anna inte så mycket kontakt med brodern, beskriver hon. De hade viss kontakt, men Anna beskriver att hon hade egna problem att reda ut och behövde tid för

att kunna släppa hela familjens situation. Hon hälsade på i familjehemmet ibland, men hon beskriver brodern som fåordig så samtalen mellan dem var inte helt enkla. Anna beskriver det därtill som att kontakten togs på hennes initiativ, att familjehemmet hade kontakt med föräldrarna men att de inte ansträngde sig för att stödja syskonen i deras kontakt.

Anna menar att hon varit överbeskyddande gentemot sin bror under årens lopp, men att hon tror att det beror på att hon är storasyster och han är lillebror. Samtidigt tror hon också att det beror på just det ansvaret som hon faktiskt hade för sin bror, i synnerhet före han blev placerad. ”Har man en gång fått det ansvaret så är det svårt att släppa det”, berättar Anna.

5.3.4 Sammanfattande analys

Ett framträdande mönster i informanternas redogörelser, kännetecknande för symbolisk interaktionism, är att de tolkar och värderar föräldrarnas agerande (Blumer, 1969). Informanterna är medvetna om sin omgivning och skapar mening för sig själva i detta. Blumer (1969) menar att detta är en del av mänsklig natur då vi behöver gå igenom en sådan tolkningsprocess för att förstå oss själva och vår situation. Alexander beskriver skillnaden i hemmet efter den äldsta systemets placering där mammans bemötande gentemot den hemmavarande systemen blev strängare. Han tolkar det som att mamman kompenserar för att den placerade systemen fått för mycket frihet. Samtidigt kan Alexander se hur den placerade systemen kompenserar för sin frånvaro genom att vara extra närvarande när de väl träffas. Anna i sin tur förklarar sin omhändertagande roll gentemot brodern som ett försök att kompensera för sina föräldrars bristande förmåga att ta ansvar. Marianne beskriver sin rädsla för myndigheter som ett resultat av hur mamman agerar i samband med syskonens placeringar. Marianne reflekterar över varför inte hon blev placerad, men hon resonerar att hon kommit undan. Således håller Marianne fast vid en övertygelse om att det var bättre att bo hos föräldrarna än att flytta mellan familjehem trots det ständigt närvarande kaos hon beskriver.

Informanterna ser sig själv som en del av ett system även om de kanske inte tänker på det i sådana termer. De ser sin roll i systemet och i exempelvis Mariannes fall tolkar hon sin situation på ett sätt som skulle kunna ses som utanför normen. För henne är det bättre att stanna i ett enda stort kaos än att flytta mellan olika så kallade trygga familjeförhållanden. På sätt och vis finner hon en struktur i en ostrukturerad tillvaro. Ur ett systemteoretiskt synsätt ses familjen som en organisation med en uppsättning mönster som är stabila, men föränderliga. Däri ingår även känslomässiga band och gemensamma erfarenheter vilket för en individ ger en känsla av samhörighet (Minuchin, Colapinto och Minuchin, 2007). Marianne finner en struktur i en föränderlig tillvaro och för henne är det bättre och mer hållbart än att bo i olika familjer, att aldrig vara i en familj länge nog för att kunna utveckla en sådan struktur och en sådan trygghet som ger den samhörigheten. Ser man på studien om familjehemsplacerade barn som vuxna, av Vinnerljung (1996), framgår det explicit att familjehemsplacering inte är en förutsättning för att en individ ska klara sig bättre och vara mer socialt anpassad i vuxen ålder. Det ger Marianne exempel på när hon beskriver sin situation och jämför sig med sina syskon som varit placerade flera gånger om.

Även om informanternas erfarenheter skiljer sig åt har de gemensamt att de i bearbetningen av deras upplevelser rationaliserar och finner förklaringar som gör deras respektive situationer begripliga. Antonovsky och Sourani (1988) talar om det i relation till KASAM, *känsla av sammanhang*, där rationalisering, eller begriplighet, är en viktig komponent i bearbetandet. Det är av stor vikt för individen att skapa förståelse för situationen för att därmed kunna gå vidare från den. Det är länkat till symbolisk interaktionism där de personliga upplevelserna

anpassas, genom de olika tolkningsprocesserna och därigenom blir det meningsfullt och hanterbart (Antonovsky och Sourani, 1988; Blumer, 1969).

Marianne och Anna har gemensamt att det varit aktuellt att syskonen placeras hos dem. För Anna blev det aldrig en verklighet även om det var något som hade diskuterats. Mariannes syskon var faktiskt familjehemsplacerade hos henne under en period. Marianne beskriver att placeringarna tog upp all hennes energi. Hennes redogörelser ger exempel på en svår balansgång i att dels vara familjehemsförälder och dels ett syskon, i synnerhet när mamman såg henne som en myndighetsperson, samtidigt som att hon inte fick tillräckligt stöd i sin uppgift så det blev övermäktigt. Selwyn och Nandy (2012) beskriver hur unga kvinnor som agerar familjehem för sina syskon ofta får kämpa i den rollen då de saknar stöd i att hantera den rollen.

Avsaknaden av stöd är ett återkommande tema då informanterna tolkar sin situation. Det är framträdande då de talar om hur de upprätthållit kontakt med syskonen. Anna beskriver att familjehemmet inte stöttade i bibehållandet av kontakt. Marianne i sin tur utvecklar resonemanget då hon diskuterar och tolkar socialtjänstens såväl som familjehemmets bristande förmåga att bistå med stöd i att främja syskonens kontakt. Hon beskriver det även i termer av motstånd. Heric och Piccus (2005) menar att myndigheter som arbetar med familjehemsplaceringar inte gör det enkelt för syskon att bevara sina relationer med varandra då de blivit separerade vilket medför att syskonen får kämpa själva tills det blir övermäktigt och de ger upp. Det som skiljer sig från en sådan utveckling är Marianne och Anna som kämpat, men inte gett upp då bibehållandet av kontakt varit en drivkraft.

Samtliga informanter diskuterar och tolkar den rollfördelningen som de upplevt i familjen och mellan syskonen. För Marianne har de växlingar som skett i hennes roll gentemot syskonen under åren på många sätt upplevts som besvärlig eftersom hon i vuxen ålder fått växla mellan olika roller. Inom systemteorin tillhör det inte ovanligheten att det sker ett växelspel mellan olika roller i en familj eftersom familjesystemet är anpassningsbart och flexibelt vilket är en aspekt som Minuchin och Fishman (1981) framhåller då de diskuterar familjen som system. Anna resonerar kring rollfördelning och hur det bör vara då hon säger att ”barn ska vara barn, syskon ska vara syskon, föräldrar ska vara föräldrar.” I Alexanders resonemang kring syskonens roller framträder en underförstådd frustration kring hans egen roll vilket får honom att känna att hans problem är små eftersom *alla andras* problem är så mycket större. Den rollfördelningen som informanterna beskriver är inte bara roller som de tillskrivits utan de är även baserade på deras upplevelser av vad som förväntats av dem. Dunn och Plomin (1990) redogör för just detta, att olika individer i en familj inte enbart agerar utefter familjens förväntningar. Hon agerar därtill utefter den egna övertygelsen av andras förväntningar.

5.4 BEARBETNINGSPROCESSER

5.4.1 Anna

När det var som mest kaos och Annas bror blev placerad berättar Anna att hon flydde från allt. Hon beskriver att det tog lång tid för henne att komma rätt igen och hon visste inte hur hon skulle hantera situationen då allt sammantaget blev överväldigande för henne. Hon förklarar sin bearbetning enligt följande. ”Jag har flytt hela tiden och så fort nåt har blivit jobbigt så har jag stuckit /.../. Sen så har jag fortsatt med det jättemånga år och aldrig kunnat ta itu med det så för mig har det tagit ganska lång tid att komma rätt.”

Anna berättar att hon under senare år haft några personer i sitt liv som särskilt hjälpt henne att gå vidare. Den första personen hon nämner är mannen som hon idag är gift med. Anna beskriver att den stabila relation hon har till sin man fick henne att förstå att det finns relationer som fungerar, att det finns personer som håller sina löften, att det finns personer som inte ger upp. Anna berättar att hon har funnit en trygghet i sin relation och sitt äktenskap som har hjälpt henne att ta itu med problemen istället för att fly från dem. ”Det ger mig en trygghet i livet som gör att jag faktiskt kan vara en trygghet för andra.”

Anna beskriver också att hon funnit en trygghet i sin tro på Gud. ”Det har varit det som gjort att jag orkat, att det finns något mer, att livet är inte meningslöst och hemskt utan det finns faktiskt något bättre och det har gett mig styrka. Utan den [syftar på sin tro] menar jag att det inte hade gått”.

5.4.2 Marianne

Marianne nämner sin mormor som en positiv nämnare under hennes uppväxt, att hennes mormor fungerade som ett stöd som hon alltid kunde vända sig till. Hon beskriver att det är de bra stunderna som gjort att hon kunnat gå framåt.

Men jag hade ju en fristad för jag kunde gå till mormor och vara där när min mamma och mormor var vänner, annars fick jag inte vara hos min mormor /.../. De roliga sakerna kommer jag ihåg från henne, barndomsminnen och så, att hon har lärt mig att simma, morfar har lärt mig att cykla, jag har varit ute på sjön /.../. Jag var med dom på resa, alltså, alla dom här grejerna som man gör när man är liten, det kommer jag ihåg från dom /.../. Mina barndomsminnen som är lyckliga, dom är från mormor.

Det fanns även andra vuxna som var positiva för Marianne. Hon uttrycker att hon hade god kontakt med sin skolsköterska som hon hade stort förtroende för och därför pratade Marianne mycket med henne när det var svårt hemma. Hon uttrycker att hon aldrig skämts för sin situation i hemmet och att hon haft många vänner att vända sig till.

Marianne beskriver att hon aldrig upplevde att hennes föräldrar anklagade henne för att ha varit orsaken till varför syskonen blev placerade utan att det främst var systemen som fick stå ut med mycket anklagelser. Marianne menar dessutom att trots att hennes och syskonens mamma på många sätt brast i omsorgen så kämpade hon på sitt sätt för att de skulle kunna ha kontakt. Mamman hade exempelvis som krav att de två yngsta inte fick skiljas åt. Däremot kan inte Marianne se att socialtjänsten eller familjehemmen på något sätt verkade för att syskonen sinsemellan skulle bibehålla kontakt och bevara sin relation. Även för Marianne har det varit av största vikt att familjen håller ihop. Hon beskriver: ”Jag vet inte, alltså min drivkraft har ju varit hela tiden att försöka hålla ihop oss syskon, så är det ju, det har jag haft hela tiden, att vi ska hålla ihop, vad som än händer så ska vi hålla ihop”.

Efter alla dessa händelser berättar Marianne att hon har kunnat hantera situationens konsekvenser genom att jobba mycket med sig själv. Hon berättar att hon hade en period då hon var djupt deprimerad och att hon då fick stöd genom samtal hos en kurator under flera års tid. Hon beskriver att hon har haft vänner som har hjälpt henne att komma framåt. Hon berättar att hon länge gick runt med en ilska gentemot sin mamma och beskriver det som att hon konstant ”slängdes mellan hopp och förtvivlan” både under sin uppväxt och under många år efter att hon blivit vuxen. Dock menar Marianne att hon genom processen i att bearbeta det hon gått igenom idag kan förstå det hon gått igenom under uppväxt.

Det är klart att det var besvärligt och nu i efterhand, när man är så pass gammal och gått igenom det här och är färdig, i en del är färdig med det, så färdig som man kan bli med det, så känner jag väl att jag blivit fruktansvärt påverkad av hur samhället fungerade hemifrån så jag har ju fått kämpa för att komma ifrån det /.../. Jag trodde ju inte att det berodde på samhället till slut när man blev äldre och då förstod man ju att det var faktiskt mina föräldrar som drack och som inte kunde ta hand om sina barn, men det tog ju lång tid alltså /.../.

Marianne beskriver också att hon under lång tid bar på ilska gentemot sin mamma, men att hon inte längre är arg på henne eftersom hon nu fått insikt i det hon varit med om och kan förstå sin mamma på ett helt annat sätt.

5.4.3 Alexander

När Alexander berättar om tiden som systemen var placerad beskriver han det som att den andra systemen, som inte var placerad, på något sätt fick ta båda systrarnas plats. Det tror han är orsaken till att det gick att hantera att den äldsta systemen inte bodde hemma längre. Han beskriver även att den nya rollen som den äldsta systemen fick i samband med hennes placering gjorde att hennes frånvaro kunde vara något positivt och inte enbart negativt och svårt.

Alexander uttrycker vid upprepade tillfällen att han blivit skyddad från allt och att även det var en orsak till att han kunde hantera det som pågick i familjen eftersom han aldrig behövde oroa sig för vad som hände i hans familj. Han berättar därtill att de aldrig pratade om det som hänt i familjen och för Alexander upplevdes systemens frånvaro som något väldigt naturligt, att det säkert var så i alla familjer.

Alexander förklarar att han kunnat gå vidare och har byggt upp sin relation till sin syster och bibehållit den. Han har aldrig velat se tillbaka eftersom han förstått att han inte kunnat påverka situationens utfall eller på något sätt kunnat förändra situationen hemma. Samtidigt beskriver han att han ju äldre han blivit förstår att han inte riktigt har börjat bearbeta det som skedde i samband med att systemen blev placerad.

5.4.4 Sammanfattande analys

I bearbetningen av familjeförhållandena och separationen från syskonen beskriver samtliga informanter att det funnits betydelsefulla personer i deras omgivning som varit till hjälp i att bemästra situationen genom att de varit närvarande och bidragit med stöd på olika sätt. Marianne benämner sin mormor som en viktig person som representerade trygghet. Anknäringsteorin beskriver att det inte nödvändigtvis behöver vara ett barns moder som fungerar som en trygg anknäningsfigur utan att det kan finnas andra personer i barnets omgivning som kan vara betydelsefulla och fungera som en trygg bas vilket Ainsworth såväl som Bowlby framhåller inom anknäningsteorin (Bowlby, 1973; Ainsworth, 1989). Alexander beskriver systemen närmst i ålder till honom som ett stöd och interaktionen mellan dem har hjälpt honom att hantera separationen från den äldsta systemen på ett positivt sätt (Minuchin och Fishman, 1981).

Garnezy och Masten (1994) beskriver sambandet mellan en trygg anknäning och gynnsam hantering av svårigheter under livets lopp. När Alexanders äldsta syster inte längre bodde hemma försvann en trygghet, men eftersom relationen till mamman och mellansystemen var intakt kunde det väga upp för saknaden. Även Anna har funnit en trygghet i sina nya relationer, framför allt i relationen till sin man i deras äktenskap som visat henne att det finns relationer som fungerar vilket hjälpt henne att bearbeta de relationer i hennes familj som inte

fungerat. Hunter och Kilstrom (1979) bekräftar det som informanterna beskriver avseende hur viktigt det är med stöd från människor i en persons omgivning i bearbetande och bemästring av svåra situationer. Som exempel ges en partner som erbjuder trygghet och fungerar som en stöttepelare för den enskilda individen.

Signifikant för Mariannes process är att hon aldrig slutat att arbeta med sig själv och hon har haft olika drivkrafter för att ta sig ur svåra situationer. Det är på ett liknande sätt ett återkommande tema i Annas bearbetningsprocess där hon bearbetat sina erfarenheter genom sin tro på Gud som visat henne att livet inte är meningslöst. Marianne och Annas bearbetningsprocess kan till viss del förklaras genom KASAM, *känsla av sammanhang*, begriplighet – hanterbarhet – meningsfullhet. Marianne och Anna har förstått och kan greppa sina respektive situationer och sina svårigheter och därmed har det för dem blivit begripligt. De har genom att fokusera sina resurser kunnat hantera sin situation och funnit mening i den vilket varit en drivkraft i deras bearbetning såväl som i deras förmåga att kunna gå vidare (Antonovsky och Sourani, 1988). Samtliga informanter har gemensamt att deras bearbetning av separationen från syskonen har varit *känslofokuserad* i syfte att hantera de känslor som uppstått i samband med separationen och de konsekvenser det medfört för respektive individ (Lazarus och Folkman, 1984).

Det framgår i Alexanders redogörelser att han under årens lopp har undertryckt sina känslor relaterade till systemens placering dels genom att han inte fått möjlighet att tala om separationen i hemmet och dels genom att han inte sett det som något han behöver tala om. Även Anna beskriver att hon tidigare undertryckt sina upplevelser genom att fly från problemen. De har därmed agerat utifrån en undvikande strategi och i ett sådant ljus är det en copingmekanism som gör situationen hanterlig för individen och det var för dem den mekanism som var närmst tillhands. Kanske var det ett sätt som gjorde situationen hanterlig för dem just då eftersom de inte hade några andra redskap under de åren som kunde hjälpa dem att hantera och ta tag i sin situation. Den stressen som informanterna upplevt i samband med separationen från respektive syskon har påverkat dem på olika sätt och deras reaktioner på den stressen är därmed olika vilket därmed resulterar i olika sätt att bearbeta (Frydenberg, 2002; Lazarus, 1993).

Mariannes beskrivning av sin bearbetningsprocess påvisar att ett viktigt steg har varit att hon kunnat vara öppen med sin omgivning om hur hon levde och behövde inte undertrycka sin verklighet på något sätt. Enligt Dyregov (1997) är det av stor vikt att ha möjlighet att dela med sig av tankar och känslor med en annan person för att kunna bearbeta och hantera en svår situation.

5.5 SYSKONENS RELATION IDAG

5.5.1 Alexander

Alexander berättar att han alltid haft en god relation till sin äldsta syster. Han tror att det beror på att han, i synnerhet när systern var placerad, har kunnat prata med henne om allt. Han berättar: ”Jag kunde prata med henne om andra saker än vad jag kunde prata med mamma om och vad jag kunde prata med min andra syster om /.../. Jag behövde aldrig vara rädd för att säga om jag hade gjort något dumt, jag var aldrig rädd att fråga /.../. Det kändes som att hon var mer förstående /.../.” Det menar Alexander har gjort att deras relation har stärkts och att de därför har en mycket god relation även idag. Däremot ser han att deras relation utvecklats till en kompisrelation istället för den relationen de haft tidigare där systern placerats på en

pedestal. Alexander berättar att han idag känner att han vill ge tillbaka till sin äldsta syster eftersom hon tagit hand om honom så väl under tiden som hon inte bodde hemma.

Relationen till den äldsta systemen skiljer sig åt från den relationen han har till sin andra syster som han har delat en annan form av vardag med, berättar Alexander. Han menar att han med den äldsta systemen, just på grund av att de skiljts åt, ständigt upptäcker nya saker och att han förstår mer och mer hur lika de är. Genom att se på den relationen de har idag menar Alexander att han inte kan se att placeringen skadat deras relation. Han beskriver det motsatta, att han kan se att systemens placering i familjehem haft en positiv inverkan på deras relation och faktiskt stärkt den. Alexander berättar om när han var yngre, att han var nervös inför deras möten. Idag upplever han en större känsla av trygghet i sin relation till systemen.

5.5.2 Anna

Anna berättar att det är först nyligen som hon kunnat släppa det som varit. ”Det är väl först nu som jag börjat kunna, liksom, se utifrån /.../ gått vidare från allt som har hänt och kan finnas där som jag ska”. Anna förklarar dock att mönster som funnits tidigare, innan broderns placering, till viss del sitter kvar. Hon nämner exempelvis att:

Även om han är stor nu så sitter det kvar, han är liten i mina ögon fastän han är stor. Men att, jag kan ju inte vara mamma åt honom längre för då kan han liksom inte bli vuxen själv utan man måste släppa det och låta honom göra sina misstag och så där /.../ men det är jättesvårt när man känner sig lite ansvarig för honom.

Anna beskriver att allt som familjen gick igenom gjorde att syskonskaran blev starkare tillsammans. Anna förklarar att hon och hennes bror har ett starkare band idag även om de bor långt ifrån varandra och inte pratar så ofta. För Anna och hennes bror blev kontakten mer sporadisk efter placeringen då han flyttade tillbaka till deras mamma, men idag ser Anna att deras relation blivit mer stabil, mer bestående. Därmed upplevs separationen som ägde rum i samband med broderns placering som positiv för syskonens relation då det stärkte sammanhållningen. Anna kommer fram till att föräldrarnas brister lett till att syskonen kommit närmre varandra. Hon förklarar att de genom den perioden där föräldrarna inte kunde ta sitt ansvar är bättre rustade att ta hand om varandra oavsett vad som händer.

5.5.3 Marianne

Marianne beskriver att det första uppbrottet förändrade hennes relation till den systemen som är närmst i ålder och som hon tidigare hade haft närmst relation till. Hon berättar: ”Jag och den närmaste systemen, vi har väl aldrig haft den relationen igen som vi hade då innan hon blev fosterhemsplacerad första gången, det har vi nog inte haft och det har vi inte än idag, så är det faktiskt”. Marianne förklarar att det gått långa perioder efter placeringarna som hon inte haft kontakt med den systemen. Marianne understryker emellertid i sin berättelse att hon tror att hennes vilja att hålla ihop familjen har inverkat på situationen idag. Hon förklarar: ”Hade inte jag agerat som jag hade gjort, då hade inte vi haft den kontakten överhuvudtaget, för jag har ju ändå nånstans kämpat för att vi ska ha det bra och för att vi ska kunna träffas”.

Marianne beskriver en positiv förändring i hennes relation till de två yngsta syskonen. Hon berättar att hon har en närmre relation till dem idag och hon tror att det främst beror på det faktum att de faktiskt var placerade hos henne efter att hon blev myndig. Hon beskriver att hon genom alla förändringar och placeringar alltid hållit kontakt med de yngsta syskonen då hon sett det som viktigt att de ska hålla ihop.

Det var ju jag som hade den uppgiften kändes det som tills för några år sen bara som jag kände att 'nu räcker det', nu är vi så pass stora allihopa, eller vuxna, att vi kan, att jag behöver inte vara någon mamma åt dom, jag har ju blivit som en mamma för dom, så kan man väl kanske säga också. Vi är vuxna människor nu idag så att vi kan ha en annan relation /.../. Jag får ju jobba med mig själv eller har jobbat med mig själv de senaste åren, att jag inte ska gå in och ta den här mammarollen. Nu börjar vi väl kanske hitta våra roller lite mer.

5.5.4 Sammanfattande analys

De separata beskrivningarna visar att placeringen i familjehem och separationen från syskonen har påverkat informanternas relation till deras respektive syskon på olika sätt. Positiva såväl som negativa konsekvenser framträder utifrån respektive syskons placering i familjehem. Anna och Alexander beskriver att deras relation till deras respektive syskon har blivit starkare av placeringen. De resonerar emellertid på olika sätt. Ur Annas beskrivning framkommer att placeringen förde syskonskaran närmre varandra. Alexanders relation till systemen som var placerad i familjehem beskrivs som starkare idag, möjligtvis på grund av att han är äldre och känner sig tryggare i sin relation till systemen. Marianne kan se att hennes relation till systemen närmst i ålder är försämrade som ett resultat av separationen medan relationen till de yngsta syskonen är starkare på grund av att de var placerade hos henne under en period.

Syskonen själva, i synnerhet Marianne och Anna, har varit drivande i att hålla kontakten med deras syskon vilket förefaller ha varit en långt ifrån enkel uppgift i och med att varje enskild individ har haft mycket att handskas med. I Alexanders fall är det den placerade systemen som varit drivande. Framgångsfaktorn tycks ha varit den enskilda individens motståndskraft inför det som de varit med om. Inom copingteori benämns en persons motståndskraft i termer av *resilience* vilket tenderar att vara starkare ju tryggare anknytning en individ har till personer i sin omgivning (Rutter, 1985). Samtliga informanter har utvecklat skyddsfaktorer utifrån relationer till signifikanta personer som för dem symboliserar trygghet vilket tycks ha haft inverkan på hur de hanterat sin situation.

Svårigheterna som existerat i samband med separationen har resulterat i en lång process av omfördelning av roller. Gemensamt är en nyorientering där informanterna skapar nya band till syskonen. Erfarenheterna som kommit till följd av separationen har också definierat syskonskapet. Ur ett systemteoretiskt perspektiv fokuseras det på hur viktig varje del är i familjesystemet. Minuchin och Fishman (1981) förklarar att allteftersom individer och situationer förändras, omformas och förändras även familjesystemet. Inom familjen kan en rad olika händelser äga rum som tvingar familjen att ändra struktur för att hantera olika svårigheter som kan komma att uppstå. De förändringar som skett i syskonrelationen är därmed inte onormal på något sätt utan kan beskrivas som en normal reaktion på en svår situation. Syskonrelationerna har överlevt genom de gemensamma erfarenheter syskonen haft såväl som de känslomässiga band som bestått över tid (Minuchin, Colapinto och Minuchin, 2007).

6. SLUTSATSER

I följande avsnitt utgår jag från studiens syfte och drar slutsatser utifrån dess upptäckter. Därefter diskuteras möjligheter för vidare forskning inom socialt arbete utifrån de frågor som uppstått i sammanställandet av studiens resultat.

6.1 ÅTERKOPPLING TILL STUDIENS SYFTE

Syftet med den här studien har varit att undersöka hur kvarvarande syskon upplever att skiljas från syskon som placerats i familjehem. Nedan följer slutsatser utifrån studiens frågeställningar för att få en överskådlig bild av vad studien kommit fram till.

- Hur ser de intervjuades bilder av familjestrukturen ut från tiden före familjehemsplaceringen med avseende på roller, ansvar och omsorg?

Utifrån informanternas beskrivningar framgår olika upplevelser, men även konkreta samband. Däribland är det återkommande temat ansvarsförskjutning respektive *ansvarsövertagande*. När situationen varit kaotisk och föräldrarna brustit i sin förmåga och därmed förskjutit ansvaret har barnen tagit över deras ansvar. Informanterna försöker att göra situationen begriplig, de resonerar kring *varför* föräldrarna inte kunnat ta sitt ansvar och vissa skäl tycks vara mer accepterade än andra. Det anses exempelvis vara enklare att acceptera att en förälder brister i omsorgen på grund av en oförmåga [missbruk] än på grund av en ovilja [andra prioriteringar] vilket Anna beskriver. Det framgår även att det är det äldre syskonet som tenderat att ta över ansvar för omsorg om övriga syskon. I rollen som yngsta barnet, vilket är fallet för Alexander, framträder en upplevelse av att ha blivit omhändertagen av övriga i familjen, vilket förutom ålder kan bero på att familjeförhållandena inte varit lika kaotiska som övriga informanter beskrivit.

- Hur beskrivs uppbrottet och vilka konsekvenser fick det?

Uppbrottet beskrivs övervägande som svårt och känsloladdat av samtliga informanter. När uppbrottet kommit som ett sista led i en rad olika problematiska händelser kan informanterna se uppbrottet i både positiva och negativa termer. Samtidigt skapar det större ambivalens eftersom de pendlar mellan en känsla av lättnad, då de kan frigöra sig från ansvar för syskonen [behöver inte längre kompensera för föräldrarnas brister], och en känsla av skuld inför de övriga syskonen, då de inte delar syskonens erfarenhet av att bli placerade i familjehem. När uppbrottet, som lett till ett syskons placering, kommit som en chock (jmf. Alexander) innefattar det mer rädsla eftersom det skapar större frågetecken och de direkta reaktionerna på uppbrottet tenderar att vara mer påtagliga. En betydande aspekt, som Marianne beskriver, är hur uppbrottet resulterat i en rädsla att själv bli omhändertagen som ett resultat av hur föräldrarna talar om uppbrottet.

- Hur tolkar det kvarvarande syskonet den aktuella situationen - tiden före, under och efter placeringen?

Informanterna tolkar sina respektive situationer och försöker skapa mening i de olika händelserna. De gör detta bland annat genom att se på sina föräldrars agerande samtidigt som de resonerar kring sina egna roller. Det är genom att se på helheten, där varje enskild del samverkar, som de får perspektiv på sin situation och kan göra det begripligt för sig själva.

Informanterna värderar omgivningens agerande [föräldrarna, familjehemmet, socialtjänsten] i deras situation. Här framträder avsaknaden av stöd i att hålla kontakten med de placerade syskonen, ett stöd som de uttrycker frustration över att de inte fått eftersom det varit en kamp att göra det på egen hand (jmf. Marianne och Anna).

I informanternas tolkning av sin situation – före, under och efter syskonens placeringar – står deras olika roller i fokus. Däri framträder också informanternas föreställningar av hur de anser rollerna bör vara exempelvis att *syskon ska vara syskon* och då likställs en syskonrelation med en jämlik relation. De roller som de fått kommer å ena sidan från deras upplevelser av vad omgivningen förväntar sig av dem och hur omgivningen ser på dem, exempelvis Alexanders upplevelse av att hans problem anses vara obetydliga på grund av att han alltid blivit omhändertagen. Å andra sidan ligger det en frustration i att rollerna varit svåra att bryta sig ur i vuxen ålder då rollerna upplevs vara djupt rotade.

- Hur bemästrar och hanterar det kvarvarande syskonet situationen?

Tydligt för samtliga informanter är att de har haft betydelsefulla personer i sin närhet som symboliserat trygghet för dem och som varit en viktig del i att de kunnat hantera separationen från de placerade syskonen. Däribland en mormor som bodde i närheten eller senare i livet en livskamrat som symboliserade trygghet. Att ha ett syskon kvar i hemmet som delar upplevelsen framgår som en viktig del i att hantera separationen (jmf. Alexander). Det framträder därtill olika strategier informanterna använt sig av för att i olika grad bearbeta, dels undvikande strategier [flykt] och dels känslfokuserade strategier [prata om upplevelsen med andra]. Informanternas känsla av sammanhang [förstå, hantera och skapa mening] har också varit en faktor som varit till hjälp i att identifiera redskap för att bemästra deras situation (jmf. Marianne och Anna). Det är möjligtvis också därför informanternas bearbetningsprocess har skett i olika grad beroende på hur mycket distans de fått till sin situation.

- Hur upplevs kontakten/relationen idag? Vad har ändrats?

Informanterna upplever att de har en annorlunda relation till sina syskon idag jämfört med hur relationen var innan separationen och det är inte enbart en negativ utveckling. Ur motgångarna har det växt fram styrkor i syskonrelationen, exempelvis att de känner att de kan övervinna allt (jmf. Anna) och att de känner en ökad trygghet i relationen. Den ökade tryggheten förefaller även bero på att syskonen är äldre och mer medvetna om var de har varandra då frågetecken har rätats ut (jmf. Alexander). Det har också funnits en drivkraft i att bibehålla kontakt under årens lopp trots avsaknad av stöd från omgivningen i att göra detta vilket är anmärkningsvärt i och med de svåra förhållanden de beskrivit från sin uppväxt (jmf. Marianne och Anna). Dock har den drivkraften även legat hos det hemmavarande syskonet (jmf. Alexander). Trots att samtliga informanter har kontakt med syskonen som var placerade finns det en sida av berättelserna som visar på att relationerna förvisso har förändrats, men inte enbart till det bättre. Mariannes relation till de yngsta syskonen upplevs vara starkare idag medan hennes relation till system närmst i ålder aldrig blivit densamme igen. Möjligtvis beror det på omständigheterna kring placeringen, att den system [av föräldrarna] framställdes som orsaken till placeringarna och att hon därför dragit sig undan från de övriga syskonen. Det kan jag endast spekulera kring, men exemplet belyser att en ömsesidig vilja att hålla kontakt är av vikt för utkomsten.

6.2. REFLEKTION AV RESULTATEN: FOKUS PÅ TIDIGARE FORSKNING OCH BEHOV AV FORTSATTA STUDIER

Drapeau et al (2000) uttrycker att syskon som separeras i samband med familjehemsplacering tenderar att ha en sämre relation än om de hade fått hålla ihop. Det stämmer inte för informanterna i den här studien då de i stor utsträckning har en nära relation till syskonen som har varit placerade. Vad som är framstående i den här studien är att informanterna själva har haft drivkraft att bibehålla kontakt eller fått stöd i detta från sin omgivning, exempelvis från morföräldrar eller andra hemmavarande syskon. Anna har därtill funnit stöd i sin tro vilket är mer abstrakt för vissa, men väldigt konkret och levande för henne. På samma sätt behöver andra personer som går igenom separationer från syskon få relevanta redskap för att kunna komma vidare i sin process och få arbeta genom sina upplevelser. De som inte har drivkraften att bibehålla kontakt med sina syskon behöver få ett sådant stöd från sin omgivning för det är inte en enkel uppgift att bära helt själv. Ser man på det stödet som informanterna fått förefaller varken myndigheter eller familjehemmen ha varit en drivkraft i att stötta syskonrelationen. Det resultatet understöds av tidigare forskning, till exempel av Sanders (2004) som menar att professionella tidigare har haft en brist i kunskap om just syskonrelationer. När Höjer (2007) låter föräldrar till familjehemsplacerade barn tala ut beskriver en av informanterna på liknande sätt hur det kvarvarande syskonet försumrats då det inte funnits utrymme att fokusera på det syskonet. Även det kan härledas till en kunskapsbrist hos de professionella. Det är intressant att se vad för stöd som erbjuds idag till syskon som separerats till följd av en familjehemsplacering. Anses syskonrelationen vara tillräckligt viktig för att det ska erbjudas omfattande stöd? Finns det idag tillräckligt med kunskap på området för att kunna bedöma hur ett sådant stöd bör se ut? Eller är det så att kunskapen finns, men att resurserna är otillräckliga? Heric och Piccus (2005) bekräftar en sådan tankegång då de talar om myndigheters stöttande roll i samband med splittring av syskongrupper, att trots att de har ett ansvar att stötta inte har tillräckliga resurser för att genomföra det fullt ut. Oavsett vilka resurser som finns är det viktigt, som Kosonen (1996) uttrycker, att myndigheter lägger ner tid och engagemang för att syskongrupper ska kunna hålla kontakt och ha umgänge för långsiktiga vinster i hälsa och välmående. I den fortsatta forskningen är även detta ett område som är värt att fördjupas, återigen ur syskonens perspektiv, hur upplever de kvarvarande syskonen att ett sådant stöd bör se ut, vilka behov kan identifieras däri och vilka förväntningar finns på att få det stödet? I framtida forskning är det av relevans att identifiera vilka faktorer som spelar in i bibehållandet av kontakt och stärkandet av syskonrelationen i samband med den typen av separationer som beskrivits i den här studien. Det resonemanget styrks av Tarren-Sweeney och Hazell (2005) som menar att syskon behöver hålla ihop för att kunna ta sig igenom svåra situationer.

Jag upplever att min studie exemplifierar mycket av det som Schönbeck (2008), och andra forskare som behandlar ämnet syskon talar om, vad gäller de roller vi får i våra familjer. Alexander är ett väldigt tydligt exempel på hur *yingstabarn* kan vara och han har i den rollen också kunnat framgångsrikt ta sig igenom den separationen han upplevde när hans syster blev placerad i familjehem. Han förblev ett *yingstabarn*. Dessutom hade han en *manlig* roll som i hans kultur föreföll vara viktig. Där tror jag att det finns mycket att hämta då vi forskar vidare på syskonrelationer och jag tycker personligen att det är väldigt intressant att se på även om jag själv endast snuddat vid ämnet i redovisningen av mina resultat. Detta kan härledas till Dunn (1986) vars studie diskuterar synen på olika syskonroller och att vikten av de olika rollerna varierar från kultur till kultur. Nu har den här studien inte fokuserat märkbart på Alexanders familjs kultur, men hade han tillhört en familj där män förväntas ta mer ansvar hade Alexanders upplevelser såväl som bearbetning förmodligen sett annorlunda ut. Därför är

en individs bakgrund och kultur viktig att ta hänsyn till i arbetet med individer inom socialt arbete, men även inom andra områden där många missförstånd kan ske på grund av brister i kulturkompetens. Utöver de kulturella aspekterna i en persons bearbetande har mitt intresse väckts än mer för hur omfördelningen av roller inverkar på våra ursprungliga roller – kan vi någonsin göra oss av med de roller vi har haft i våra familjer? Är det så att en person, som Alexanders syster, på riktigt blir av med rollen som *mellansyster* då hon tar över en ny roll som *äldstabarn*. Alexanders syster var trots allt redan *storasyster* när den äldsta systemen bodde hemma. Kanske var det därför Alexander kunde uppleva att han var skyddad från allt som skedde i samband med den äldsta systemens placering då han trots allt fick behålla en äldre syster som hade omsorg om honom.

Den tidigare forskningen förespråkar placering hos familjemedlemmar och att det är stärkande för syskonrelationen. Marianne hade, enligt tidigare beskrivning, sina yngsta syskon placerade hos sig och för henne var det påfrestande, svårt och stressande. Det är en svår roll att balansera och jag tror att avsaknaden av ordentligt stöd i den rollen gjorde det ännu svårare att hantera. Shlonsky, Webster och Needell (2003) är positiva till placering hos släktingar, men understryker svårigheterna i den rollen. De menar att ett omfattande stöd i en sådan roll är avgörande för att placeringen och relationerna ska fungera väl. Som Selwyn och Nandy (2012) uttrycker är det ofta unga syskon som agerar som familjehem och det är för dem en större kamp att agera i en sådan roll då de sällan får rätt ersättning och stöd, i synnerhet eftersom de inte vet vad för slags stöd de har rätt till.

En annan aspekt av syskonrelationen som Dunn (1986) beskriver är hur en nära syskonrelation som barn ofta leder till en nära syskonrelation i vuxen ålder och att den relationen stärks av svårigheter. Jämför man det resonemanget med den här studiens resultat kan man se avvikelser exempelvis i Mariannes beskrivning där det motsatta skett mellan henne och den systemen som står henne närmst i ålder. Marianne beskriver det som att de inte alls står varandra lika nära idag och att de aldrig återfått den nära relationen som de hade som barn då de delade ansvaret i omsorgen av de yngsta syskonen. Kanske är det kombinationen av tidig upplevelse av närhet och kontinuerlig kontakt som skapar starka relationer som vuxna. Det förefaller också vara viktigt med en ömsesidig vilja att ha kontakt. Kanske var det så att deras relation byggde på de gemensamma erfarenheterna av de svårigheter som fanns i familjen och att det i bearbetandet av dessa svårigheter under barndomen och av syskonens separation har varit särskilt svårt att bygga upp en nära relation igen. Marianne, i synnerhet, uttrycker att hon tror att barn mår bättre av att bo kvar hos sin familj. Även den tidigare forskningen styrker det hon uttrycker, exempelvis genom Vinnerljung (1996) vars studie visar att placering i familjehemsvård inte är en förutsättning för en normal utveckling och ett väl fungerande vuxenliv.

Många tankar har väckts hos mig i genomförandet av den här studien och jag har insett mer påtagligt att kvarvarande syskon till barn som är placerade i familjehem har varit en försummad grupp. Det är inte bara det placerade barnet och dess föräldrar som berörs utan samtliga delar i systemet påverkas när en del i familjen rycks upp och placeras i familjehem vilket synliggör ett fortsatt behov av forskning på området. Processerna som äger rum i samband med en separation då en del i en syskonskara placeras i familjehem är av intresse och av relevans för socialt arbete. Det är av vikt att se på processerna på kort sikt såväl som på lång sikt. Den här studien har sett på processerna över tid eftersom informanterna ser tillbaka på barndomen och kan jämföra med deras relationer till syskonen idag eftersom de redan har genomgått en bearbetningsprocess. Jag tror att den utgångspunkten informanterna för den här studien har haft i att kunna se tillbaka på situationen med den insikten de har idag

innebär en skillnad i hur de tolkar sina erfarenheter. Således är det av relevans i framtida forskning att se på processerna i olika faser och jämföra hur synen på processerna skiljer sig åt, exempelvis genom studier som innefattar de kvarvarande syskonens upplevelser då deras syskon fortfarande är placerade i familjehem.

Det råder ingen tvekan om att syskonrelationen är speciell och att den kan genomgå mycket och ändå bestå. Schönbeck (2008) är en av de forskare som explicit uttryckt hur syskonrelationen kan uthärda nästan vad som helst och att den gemensamma erfarenheten av svårigheter kan stärka relationen. Det är något som är tydligt i min egen studie där syskonen hållit ihop trots deras separation och svårigheter. Samtidigt väcker resultaten tankar hos mig. Kan det vara så att den här studiens deltagande baseras på det faktum att informanterna fortfarande har kontakt med sina syskon och därmed tagit sig igenom svårigheterna? Det öppnar upp för vidare forskning. Hur kan man nå ut till en större grupp syskon som genomgått liknande separationer? På vilket sätt kan resultaten skilja sig från den här studiens resultat om informanterna inte har haft möjlighet att bearbeta? Informanterna i den här studien har kunnat se positiva utkomster med separationen, trots att separationen i sig varit traumatisk, och då kan jag tänka mig att steget till att tacka ja till en studie som denna inte är lika långt som för en person som fortfarande återupplever separationen och inte kunnat hitta tillbaka till sina syskon. Å andra sidan kan jag tänka mig att informanterna, genom att berätta, kunnat komma vidare i bearbetandet av de upplevelser de haft i samband med syskonens placering. Det för mina tankar till bearbetningsprocesser i samband med krissituationer där en person behöver komma förbi chockfasen och reaktionsfasen för att kunna nå bearbetningsfasen och nyorienteringsfasen (Cullberg, 2006). De informanter jag kommit i kontakt med har kommit en bra bit i sin process. Däri finner jag det särskilt intressant att komma i kontakt med personer som fortfarande är i chock eller fortfarande reagerar starkt som ett resultat av sina upplevelser av separation från sina syskon. Hur ser deras livssituation ut och är orsaken till att deras röster inte görs hörda att de fortfarande inte har redskapen för att bearbeta och gå vidare? Innebär det faktum att deras röster inte blivit hörda i den här studien att mina resultat är mindre tillförlitliga? Det tror jag inte, men min studie visar än mer tydligt att det inom forskningsvärlden finns ett behov av mer studier där även de rösterna får utrymme.

REFERENSFÖRTECKNING

Anderson, R. E., Carter, I., & Lowe, G. R. (1999). *Human behavior in the social environment*. New York: Aldine de Gruyter.

Ainsworth, M. D. (1964). "Patterns of attachment behavior shown by the infant in interaction with his mother". *Merrill-Palmer Quarterly*, 10, 1-58.

Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda: Infant Care and the Growth of Love*. Baltimore, Maryland: John Hopkins University.

Ainsworth, M. D. (1989). "Attachments Beyond Infancy". *American Psychologist*, 44, 709-716.

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation*. Hilldale, New Jersey: Erlbaum.

Antonovsky, A. & Sourani, T. (1988). "Family Sense of Coherence and Family Adaptation". *Journal of Marriage and Family*, 50(1), 79-92.

Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: perspective and method*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Bowlby, J. (1973). *Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1977). "The making and breaking of affectional bonds: I., etiology and psychopathology in the light of attachment theory". *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press

Cassidy, J., & Berlin, M. (1994). "The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research". *Child Development*, 65, 971-981.

Cicirelli, V. G. (1995). *Sibling relationships across the life span*. New York: Plenum Press.

Cullberg, J. (2006). *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och kultur.

Diener, E., & Crandall, R. (1978). *Ethics in social and behavioral research*. Chicago: University of Chicago Press.

Drapeau, S., Simard, M., Beaudry, M. & Charbonneau, C. (2000). "Siblings in family transitions". *Family Relations*, 49(1), 77-85.

Dunn, J. (1986). *Syskonskap*. Stockholm: Norstedt.

Dunn, J. & Plomin, R. (1990). *Separate lives: why siblings are so different*. New York: Basic Books.

- Dyregov, A. (1997). *Små barns sorg: Informasjon og veiledning til foreldre*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Frydenberg, E. (2002). *Adolescent coping: theoretical and research perspectives*. [Elektronisk resurs]. London: Routledge.
- Garnezy, N. & Masten, A.S. (1994). Chronic adversities. I: M. Rutter, E. Taylor och L. Hersov (red.). *Child and adolescent psychiatry. Modern approaches*. Oxford: Blackwell Science, 191-208.
- Hegar, R. L. & Rosenthal, J. A. (2009). "Kinship care and sibling placement: Child behavior, family relationships, and school outcomes". *Children and Youth Services Review*, 31(6), 670-679.
- Herrick, M. A. & Piccus, W. (2005). "Sibling connections: The importance of nurturing sibling bonds in the foster care system". *Children and Youth Services Review*, 27(7), 845-861.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hunter, R.S. & Kilstrom, N. (1979). "Breaking the cycle in abusive families". *American Journal of Psychiatry*, 136(10), 1320-1322.
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars röster - hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem?: brukare och forskare samverkar*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Karen, R. (1998). *Becoming Attached*. New York: Oxford Press.
- Kosonen, M. (1996). "Maintaining sibling relationships: Neglected dimension in child care practice". *British Journal of Social Work*, 26(6), 809-822.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. Los Angeles: Sage Publications.
- Lazarus, R. S. (1993). "From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks". *Annual Review of Psychology*, 44, 1-21.
- Lazarus, R.S. (1991) *Emotion and Adaptation*, New York: Oxford University Press.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Leathers, S. J. (2005). "Separation from siblings: Associations with placement adaptation and outcomes among adolescents in long-term foster care". *Children and Youth Services Review*, 27(7), 793-819.
- Lery, B. Shaw, T. V. & Magruder, J. (2005). "Using administrative child welfare data to identify sibling groups". *Children and Youth Services Review*, 27(7), 783-791.
- Lyons-Ruth, K. (1996). "Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns". *Journal of Consulting and*

Clinical Psychology, 64(1), 64-73.

Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.

Miller, A.C. & R.J. Perelberg (1990) *Gender and Power in Families*. London: Routledge.

Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*, London: Tavistock Publications.

Minuchin, P., Colapinto, J. & Minuchin, S. (2007). *Working with families of the poor*. New York: Guilford Press.

Minuchin, S. & Fishman, H. C. (1981). *Family therapy techniques*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Newton, R. P. (2008). *The attachment connection: Parenting a secure & confident child using the science of attachment theory*. Oakland, California: New Harbinger Publications, Inc.

P1 - Morgon (2014). Barn i vårdnadstvister, reportage och uppföljning. [Radioprogram]. Producent: Johanna Sjövall. Sveriges Radio, P1, 16 juni.

Ribbens McCarthy, J. & Edwards, R. (2011). *Key concepts in family studies*. Los Angeles, California: SAGE.

Sveriges Riksdag (2009). *Forskning som berör socialtjänstlagen och kompletterande regelverk*. Stockholm: Riksdagstryckeriet.

Rutter, M. (1985). "Resilience in the Face of Adversity: Protective Factors and Resistance to Psychiatric Disorder". *British Journal of Psychiatry*, 147, 598-611.

Sanders, R. (2004). *Sibling relationships: theory and issues for practice*. Basingstoke: Palgrave.

Schönbeck, E. (2008). *Äldst, yngst eller mittemellan: din placering i syskonskaran och hur den påverkar dig*. Stockholm: Forum.

Selwyn, J. & Nandy, S. (2012). "Sibling kinship carers in England: Evidence from the 2001 UK population census". *Children and Youth Services Review*, 34(1), 194-199.

Shlonsky, A., Webster, D. & Needell, B. (2003). "The ties that bind: A cross-sectional analysis of siblings in foster care". *Journal of Social Service Research*, 29(3), 27-52.

Smith, M. C. (1996). "An exploratory survey of foster mother and caseworker attitudes about sibling placement". *Child Welfare*, 75(4), 357-375.

Socialstyrelsen (2012). *Barn och unga – insatser år 2011*. [Elektronisk resurs]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2012/2012-6-42> [2012-10-28].

Socialstyrelsen (2013). *Vård och omsorg om placerade barn*. [Elektronisk resurs]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-3-7> [2014-05-06].

Spangler, G. & Grossman, K. E. (1993). "Biobehavioral organization in securely and insecurely attached infants". *Child Development*, 64, 1439-1450.

Tarren-Sweeney, M. & Hazell, P. (2005). "The mental health and socialization of siblings in care". *Children and Youth Services Review*, 27(7), 821-843.

Trost, J. & Levin, I. (2010). *Att förstå vardagen: med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (2002). [Elektronisk resurs]. Tillgänglig: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. [Elektronisk resurs]. Tillgänglig: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2011_01.pdf [2014-11-01].

Zelenko, M., Kraemer, H., Huffman, L., Gschwendt, M., Pageler, N. & Steiner, H. (2005). "Heart rate correlates of attachment status in young mothers and their infants". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 44(5), 470-476.